

Tema sexualitet – gamla föreställningar och nya trender

Kristian Daneback om **nätet** som arena för kärlek och sexualitet | Heterosamhällets bemötande av **HBT**-personer – en historisk exposé av Hanna Markusson



Winkvist | Patrik Steorn om vår ambivalenta syn på offentlig **nakenhet** | Kina Hammarlund om ungdomars sexuella **risktagande**



och föråldrade könsroller | **Cripteori** – en utmaning för normatmakten menar Jens Rydström | Äkta flickvänner **till salu?** Anna Gavanoas om en ny medelklasstrend | **Framtider**

Essä om en postmodern klassiker och **Framtidsfrågan** om morgondagens sexualpolitiska debatt.



Framtider är en populärvetenskaplig tidskrift från Institutet för Framtidsstudier



Framtider

TIDSKRIFT FRÅN INSTITUTET FÖR FRAMTIDSSUDIER 4/2009



Tema
Sexualitet

4/2009 Tema Sexualitet

”Det är nya tider. Det är nya partier. Så är det.” Alf Svensson (kd) fällde den närmast uppgivna kommentaren när riksdagen i våras gick till att fatta beslut om könsneutrala äktenskap.

Det gick inte att känna igen de värderingar som en gång präglat partier som moderaterna eller centerpartiet, antydde han. Ändringen av äktenskapsbalken, som öppnar för vigsel också mellan homosexuella, klubbades därefter igenom av en överväldigande majoritet.

Temat för detta nummer av *Framtider* är sexualitet: föreställningar om sexualitet, former för sexualitet och det ekonomiska spelet kring sexualitet. Flera av artiklarna pekar just på de snabba förändringar som präglat det sena 1900-talet och tidiga 2000-talet.

Internetsamhället och det globala flödet av människor och pengar påverkar vårt sätt att se på och hantera sexualitet. I allt högre grad blir sex en kommersialiserbar vara – men omvänt tar alltfler till sig sexhandelns och pornografins koder och gör dem till sina egna ”privata”. I allt större utsträckning rör vi oss i ett sexualiserat offentligt rum – men det är inte mycket som talar för att till exempel internet-sex skulle ersätta en kärleksrelation så som vi är vana att se den.

Med detta nummer är det premiär för *Framtidertidert* nya form men också för en del nya inslag. I Framtidsfrågan får tre personer med insyn i ett ämne brodera ut tankarna framåt i tiden. I Forskarprofilen presenteras en medarbetare vid Institutet för Framtidsstudier, och VD Joakim Palme skriver en krönika i varje nummer. Ett nytt inslag finner du också i slutet – Framtider: Essä. Bokrecensionerna har ersatts av ett helt uppslag med notiser där du får en bredare palett av information och tips.

Framtider har liksom tidigare tonvikt på populärvetenskapliga artiklar om samtids- och framtidsfrågor – det ändrar vi inte på!

Redaktionen



Framtider ges ut av *Institutet för Framtidsstudier* och utkommer med fyra nummer per år
Prenumerationsavgiften 100 kronor (varav moms 5,66 kronor) per år, inbetalas på postgiro 701633-0. Ange namn och adress.

Framtider distribueras gratis (i ett exemplar) till alla folkbibliotek, bibliotek vid gymnasier och folkhögskolor i Sverige.
Ansvarig utgivare: Joakim Palme
ISSN: 0281-0492
Redaktion: Susanne Alm, Lena

Eriksson, Jakob Larsson, Sabina Nilsson, Mattias Tydén, Hanna Zetterberg Struwe och Leif Åberg
Grafisk form: Johan Cnattingius/
www.kingston.se
Tryck: Federativ Tryckeri AB, Stockholm, 2009

Adress: Institutet för Framtidsstudier, Box 591, 101 31 Stockholm
Besöksadress: Holländargatan 13, Stockholm
Tel: 08-402 12 00, Fax: 08-24 50 14
E-post: info@framtidsstudier.se
Hemsida: www.framtidsstudier.se



4. Varför är alla nakna?

Patrik Steorn om västerlandets ambivalenta syn på offentlig nakenhet

9. Den förhandlingsbara könsidentiteten

Samhällets bemötande av bögar, flator och transpersoner
– Hanna Markusson Winkvist ger en historisk exposé

14. Kärlek och sexualitet på internet

Mer än en miljon svenskar använder i dag internet för sexuella syften
– Kristian Daneback om en växande arena för kärlek och sexualitet

18. Äkta sex på kommersiella villkor?

”Verkliga” flickvänner till salu – Anna Gavanas om en ny medelklasstrend

21. Cipteori om sex och funktionshinder

Jens Rydström skriver om nya perspektiv på våra attityder till normalt och onormalt

25. Ungdomars sexuella risktagande

Våra föreställningar om manligt och kvinnligt skapar missförstånd
– Kina Hammarlund har intervjuat ungdomar om sex

13. Framtidsfrågan. Vad handlar framtidens sexualpolitiska debatt om?

Vi har frågat Mia Engberg, Birgitta Ohlsson och Lars Jalmert

17. Krönikan: Joakim Palme

17. Forskarprofilen: Kristina Engwall

28. Läsarreaktioner

30. I korthet

32. Framtider Essä: Anders Burman om en postmodern klassiker från 1979





**Do women have to be
naked to get into U.S.
museums?**

**Less than 3% of the artists
in the Met. Museum are
women, but 83% of the
nudes are female.**

Statistics from studies and contemporary galleries, Metropolitan Museum of Art, New York, 2004

GUERRILLA GIRLS CONSCIENCE OF THE ART WORLD
www.guerrillagirls.com

Varför är alla nakna?

Patrik Steorn

Sexualiseringen av det offentliga rummet drivs allt längre och framhäver i dag även avklädda män. Dessutom närmar sig nakenhetens kommersiella bildspråk pornografin allt mer. Konstvetaren Patrik Steorn ger ett historiskt perspektiv på den västerländska kulturens ambivalenta syn på offentlig nakenhet – samtidigt som kroppen symboliserar ursprunglighet och renhet står den för synd, osedlighet och tabu.



En av mina roligaste utmaningar som konstvetare var arbetet med barn- och ungdomsverksamheten på den konstpedagogiska avdelningen på Nationalmuseum. Varje gång det kom skolelever eller förskolebarn med en ambitiös lärare som bokat in en visning av barockkonst eller svenskt 1800-tal, så dröjde det inte länge förrän någon räckte upp handen: "Varför är egentligen alla nakna på det här museet?" Det handlade om alla keruber, gudinnor och gudar, hjältinnor och hjältar, allegoriska figurer, nymfer, trito-

ner och modellstudier som lockade ögonen.

Jag tänkte att alla museibesökare, oavsett ålder och bakgrund, ställer frågor om det som är intressant för dem. Och vad är mer intressant än den mänskliga kroppen – naken eller klädd? Särskilt mot bakgrund av den visuella kultur som finns utanför museets väggar. Frågan gjorde klart för mig att nakenhetens visuella koder är i ständig förändring. Fotbollsspelare, modeller och skådespelare som poserar i underkläder är bilder vi kan reagera negativt eller positivt på, men vi förstår ändå att deras nakenhet riktar sig till en konsu-

Patrik Steorn är fil.dr i konstvetenskap och har arbetat som universitetslektor i modevetenskap. För närvarande är han Fulbright-stipendiat vid City University of New York.

ment. Beträktaren kan låta blicken sluka motivet, eller så inköps den framvisade produkten, eller någon som liknar den, eller någon annan produkt.

Nakenhet i vår tid hänger ofta samman med begär – av kommersiell eller erotisk natur och kanske helst i kombination. Men den nakenhet som finns på museer? Hur ska denna konst förstås? Kan den ses med samma ögon som vi betraktar andra bilder, eller som vi tittar på våra egna och andras nakna kroppar?

Hur våra blickar fostras till att se nakenhet som erotisk, estetisk, frigörande, eller förtryckande och hur dessa blickar genererar motstånd, är ämnet för den här artikeln.

”Sexualiseringen av det offentliga rummet” diskuterades i början av 2000-talet som en het politisk fråga. Debatten handlade om den bildvärld som omger oss i vardagen, den som vi inte kan säga nej till – bilder i media som verkade könsdiskriminerande, stereotypa, objektifierande och kränkande.

Men begreppet var mycket mer anspråksfullt än så, vilket drog igång en diskussion om vad som egentligen ingick i begreppet. Bögar som har sex i parker? Prideparaden i Stockholm? Eller handlade det bara om underklädesreklam och sexscener i ”Big Brother”? Och var det inte så att vad som behövdes var mer sexualisering i meningen att se sexualitet som en positiv och kreativ kraft i samhället och att använda sexualitet som ett sätt att utmana könskonserverativa bilder av sex?



FOTO: REX-IBL.

Nu, snart tio år senare, tycks debatten ha svalnat och kanske till och med dött. Inte för att det saknas sexualiserade bilder av kvinnor och män och heterosexuellt stereotypa bilder av sex i tidningar, reklam och TV – de visas fortfarande flitigt. Men i efterdyningarna av debatten har det uppstått olika sorters motstånd mot offentlig nakenhet.

I en artikelserie i *Svenska Dagbladet* i somras berättade en badvakt på ett badhus att nakenhet är ute – ingen vill visa sig naken i duschen eller bastun. Könsuppdelade badkvällar beskrevs som mycket framgångsrika – tjejer och kvinnor ville undvika snuskiga blickar från badande män. Samtidigt har aktivisterna i ”bara bröst” framgångsrikt drivit kampanj mot det diskriminerande i att endast killar får bada topless och kastar nu bikinitoppen för att ”avsexualisera” bröstet – nu är det okej på badhus i Malmö och Sundsvall.

Dessa motsatta strategier – avklädning respektive påklädning, egalisering och separering mellan könen – handlar om olika sorters motstånd mot en kultur som erotiserar nakenhet utifrån stereotyper om kön och sexualitet, och om att återerövra rätten till sin egen nakenhet. Det rör sig om ett motstånd mot att nakenhetens kommersiella bildspråk i allt högre grad liknar den genomkommersialiserade pornografins och att nakenheten i viss mån erövrats som en visuell kod för konsumtion.

Konsthistoriskt har man försökt skilja olika sorters nakenhet åt – den idealiserade, förskönande nakenheten som är mytologisk och gudomlig å ena sidan och den realistiska, kroppsliga nakenheten å den andra. Tanken är att den ideala nakenheten aktiverar en ”konstblick” hos betraktaren, och att all visuell njutning går att hänföra till en estetisk njutning, medan en verklig, realistisk nakenhet också lockar en verkligt njutande blick. Och detta kan nog de flesta av oss känna igen: hur ögonen ”ställs om” beroende på vad vi ser – konst eller snusk – ibland medvetet, ibland omedvetet.

Den brittiske konstvetaren Kenneth Clark renodlade detta estetiska perspektiv på den nakna människokroppen i den inflytelserika boken *The nude. A study of ideal art* (1956). Han beskriver nakenheten just som en symbol för ideal skönhet och menar att den mänskliga kroppen i konsten bör bedömas utifrån dess överensstämmelse med perspektivlagar, proportionslära och matematik. Den icke-idealiserade kroppen kallar Clark för ”avklädd”, och han drar en gräns mellan den erotiska



Konsumtionskulturens tendens att pornofiera det offentliga rummet skapar inte bara stereotypa könsroller, den utlöser även motreaktioner som vill skapa alternativ till att ”allt är till salu”.

”avkläddheten” och den idealiserade, logiska och näst intill förändligade ”nakenheten”. I stället för att placera gränsdragningen i betraktarens öga, placerar Clark den i konstverket självt.

Perceptionsteori var mycket populärt i konstvetenskapen på 1950-talet och teoretiserade hur yttre synintryck nästan per automatik stimulerar betraktarens seende enligt vissa förutspådda mönster. ”Naken” och ”avklädd” blir i Clarks terminologi till begrepp som inte bara skiljer skön konst från vardaglig. Dessutom drar begreppen moraliska gränser med samma tvärsäkerhet och fäster högre moraliskt värde vid skönhetsälskarens bildande blick än vid tjuvtittarens smutsiga ögonkast.

Clark formulerade den visuella och ideologiska kod som gör det möjligt för museer att visa upp nakenhet utan att bli anklagade för att sexualisera det offentliga rummet. Ideologin ekar av den ambivalenta inställning som präglar den västerländska kulturen – samtidigt som den nakna kroppen symboliserar den mest autentiska formen av ursprunglighet och renhet står den också för synd, osedlighet och tabu.

De feministiska konsthistoriska aktivisterna Guerrilla Girls har pekat på hur museerna är en del av det offentliga rum där det pågår ständiga förhandlingar och omförhandlingar om vad som är ” normalt”. Mycket av museernas historiska konst förstärker ett könsstereotypt mönster av kvinnor som poserar och män som skapar och betraktar; och de blottlägger hur den historiska konsten rättfärdigar och ger en bakgrund till dagens könsdiskriminerande mediebilder.

Guerrilla Girls sätter fingret på en kulturell dubbelhet gentemot avbildad nakenhet och visar

att den estetiska och den sexualiserade blicken faktiskt har ett mycket nära förhållande – den ena förutsätter den andra. Samtidigt visar de att kompetensen att hålla den erotiska blicken under kontroll är en kulturell praktik som via museerummet kopplats framför allt till den manlige betraktaren. Sexualiseringen handlar i detta perspektiv mer om seendet som en kulturell och social praktik, inte om specifika estetiska drag i ett konstverk.

Från detta perspektiv är det följaktligen inte särskilt produktivt att upprätthålla en kvalitativ gräns mellan nakenhet och avkläddhet. Det behövs en annan utgångspunkt för att undersöka den erotiska nakenhetens roll kulturellt, socialt och ideologiskt för att komma åt konsumtionskulturens stegvisa appropriering av nakenhet. Både den klädda och den nakna kroppen sänder ut signaler.

Judith Butler menar att kroppen inte kan användas som en ursprunglig teoretisk struktur som existerar utanför den samhälleliga diskursen, utan pekar på att den fysiska kroppen blir begriplig tack vare den omgivande kulturen. Det är först när kroppen underordnas ideologier, kulturella mönster och sociala konventioner som även den fysiska kroppen får kön, genus och begär. Människokroppar förstås genom blickar som i sig också är fostrade i samma spår, och som därmed kan förstås som en sorts ideologisk iscensättning.

Utifrån denna utgångspunkt har jag själv studerat bilder av nakna män under det tidiga 1900-talet som kulturella iscensättningar av samtidens attityder och värderingar gentemot



FOTO: PER MYREHED/PRINS EUGENS WALDEMARSDUDE.

”Naken yngling”, oljemålning av Eugène Jansson, 1907.

sociala kategorier såsom sexualitet, kön, klass och etnicitet, ett perspektiv som öppnade upp för mer nyanserade analyser.

Nakenhet som symbol för det sanna och det sköna har sina rötter i klassisk estetik, men vid 1900-talets början var nakenheten också förknippad med vetenskap och ansågs spegla samhällskroppens tillstånd. Att ingenting kunde vara mer ursprungligt än den nakna människokroppen, var en föreställning som bland annat stöddes av antaganden om att kroppen var en trovärdig källa som helt enkelt inte kunde ljuga. En naken kropp var också enligt reformrörelsernas naturistströmningar det mest äkta och naturliga som fanns i en alltmer artificiell civilisation.

Den nakna manskroppen förknippades här med en stark maskulin civilisationskritik som ville bekämpa fysisk och moralisk degenerering. Nakenhet blev till en utopisk symbol för primitivism och naturdyrkan och betraktades som en lösning på större samhälleliga problem.

Samtidigt var gränsen mellan det förskönade ideala och det realistiskt osedliga under omförhandling. Särskilt gällde detta bilder av nakna män, då homosexualitet lanserats som ett nytt begrepp inom medicin, juridik och kulturdebatt i början av 1900-talet. Den nakna manskroppen kunde alltså vara föremål för förbjudna begär. I idrottstidningar fungerade vältränade män som förebilder för aktivitet, i hälsotidningar och läkarböcker fick de visualisera friskhet och sund-

het, i konstens värld symboliserade de konstnärlig nytändning medan motiven bland homosexuella män fungerade som erotiska bilder.

På 1980-talet började nakna och lättklädda män synas i modebilder, underkläderannonser och parfymreklam. Ett exempel är den amerikanske fotografen Bruce Webers reklamkampanj för Calvin Kleins underkläder från 1983 där en idrottshjälte användes som modell. Stavhopparen Tom Hintnaus står och lutar sig mot en vittrappad byggnad. Han blundar och tycks omedveten eller ointresserad av ögonkontakt med betraktaren. Samtidigt har betraktaren full tillgång till hans underliv, könet avtecknar sig i kalsongerna. Nakenheten är sensuell, erotisk, svalt distanserad som en antik skulptur och kommersiellt gångbar – allt på samma gång.

Fenomenet kallades för ”new man” och uppfattades som något nytt – var inte erotiserade män ett kulturellt tabu? Enligt min egen forskning var denna ambivalens en visuell tradition från 1900-talet som snarare förstärkte än överskred köns stereotyper.

Det är inte öppenhet kring erotik, nakenhet och kroppar som bör motarbetas i offentliga rummet, utan den erotiska kommersialiseringen av nakna kroppar och av stereotypa versioner av femininitet och maskulinitet. Konsumtionskulturens tendens att pornofiera det offentliga rummet skapar inte bara stereotypa könsroller, den utlöser även motreaktioner som vill skapa alternativ till att ”allt är till salu”. Motreaktionerna är både av aktivistiskt slag och av typen ”åter till könsordningen”.

Medvetenhet om hur koderna för det erotiska och sexuella förändras och villkoras av våra kulturella, sociala och ideologiska normer är enligt min mening nyckeln till en framtid som innehåller en välgörande skepsis mot erotisering på andras villkor – men också gentemot en sexualskräck som stänger in all nakenhet i ett hypersexualiserat rum.

Kanske kan vi vid horisonten ana ett mer lustfyllt offentligt rum med plats för olika typer av kroppar, med erotik, nakenhet och oväntade och jämlika iscensättningar av alla upptänkliga former av överskridna kön. ■

LITTERATUR- OCH WEBBTIPS

- Clark, Kenneth, *The nude. A study of ideal art*. London: Murray 1956.
Mahon, Alyce, *Eroticism & art*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
Steorn, Patrik, *Nakna män. Maskulinitet och kreativitet i svensk bildkultur 1900–1915*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag, 2006.
www.guerillagirls.com

Den förhandlingsbara könsidentiteten

De senaste decennierna har identitetspolitiken brutit igenom. Denna innebär ett officiellt erkännande att vissa grupper i samhället är förtryckta eller marginaliserade och därför behöver stärkas. På det sättet har det blivit både bättre och mer jämlikt för bögar, flator och transpersoner.

Hanna Markusson
Winkvist

Historiker undviker för det mesta att värdera samtiden i relation till det förflutna. De talar mycket hellre om kontinuitet och förändring än om vad som blivit bättre eller sämre. Men om man vill mäta människors handlingsutrymme, chansen att själva välja sin väg i livet, kan man kanske säga att möjligheterna att påverka det egna ödet är betydligt större i dag, i vår del av världen, än någonsin förr.

Fredagen den 1 maj 2009 trädde lagen om könsneutralt äktenskap i kraft. Därmed avskaffades det registrerade partnerskapet som sanktionerad samlevnadsform för samkönade par, även om de som redan är registrerade partner förstås kan fortsätta med det. Partnerskapslagen från 1995 betraktades dock av vissa grupper som en undantagslagstiftning som gjorde markerad skillnad på medborgarna. I början var det inte så många som utnyttjade lagen, och många aktivister betraktade också partnerskapet bara som ett första steg mot fullständig likvärdighet.

För halvtannat sekel sedan levde i Uppsala den kände filosofiprofessorn Pontus Wikner (1837–1888). I dag är han mer obekant, men hans namn finns exempelvis kvar som gatuadress i Göteborg och som stipendium vid Uppsala studentkår.

Men för alla som kan sin "HBT-historia" var Pontus Wikner en pionjär. Han satte

ord på känslor som under hans livstid var onämnbare.

Några år före sin död bekände Wikner sin hemlighet för hustrun Ida och han började också skriva om den. Han bestämde att efter hustruns och deras två söners bortgång skulle det hela gå i tryck. År 1971 utgavs så hans *Psykologiska självbekännelser* där Wikner beskriver sig själv som en "undantagsmän-

Hanna Markusson Winkvist är universitetslektor i historia vid Göteborgs universitet. Hon har tillsammans med Svante Norrhem och Jens Rydström skrivit läroboken *Undantagsmänniskor. En svensk HBT-historia*, 2008.

FOTO: FREDERIC NEEMA/GAMMA-IBL



Hällristningen "Brudparet" i Tanum, Bohuslän, är cirka tretusen år gammal.

niska", och han frågar sig varför det för sådana som han inte kan ges en "undantagsställning", närmare bestämt ges möjlighet att gifta sig med en person av samma kön.

På Pontus Wikners tid hade begreppen homosexualitet och heterosexuallitet börjat slå igenom inom vetenskapen. Kategoriseringen av mänskliga tillstånd och egenskaper brukar tillskrivas tidsandan. Det var under 1800-talets andra hälft som vetenskapens och samhällsinstitutionernas behov att medikalisera och etikettera medborgarna var som starkast: sjukt skulle skiljas från friskt, abnormt skulle definieras ut från normalt – detta gällde inte minst sexualiteten.

Dessa processer har av olika forskare, genom inflytande av den franske filosofen Michel Foucault, analyserats som ett slags disciplinering av och kontroll över människors kroppar i det framväxande moderna samhället.

Vägen fram till vår tids juridiska förändringar förutsätter tydliga kategorier. Antingen identifierar man sig som heterosexuell, homosexuell, bisexuell eller som transperson, och antingen lever man heterosexuellt eller homosexuellt. Även om Pontus Wikner inte kallade sig homosexuell är det en etikett som eftervärlden är benägen att fästa vid honom. Han levde kort sagt före sin tid: dels därför att han satte ord på omständigheter som ännu delvis saknade ord, dels för att det skulle dröja



FOTO: VITTYCKE MUSEUM.

mer än ett sekel innan hans utopi blev verklighet.

I mitten av 1940-talet doktorerade Dagmar Lange på en avhandling om Wikners skönlitterära författarskap. Under avhandlingsarbetet kämpade hon med viljan att berätta sanningen om hans kärleksliv. Professor Martin Lamm uppmanade henne att tåga om denna osägbara verklighet. Emellertid avgick Lamm med ålderns rätt och med "sina äldre tiders värderingar" ett par år innan avhandlingen var färdig – man ska komma ihåg att samkönade sexuella handlingar ännu var kriminaliserade vid den här tiden. Vid disputationen vågade sig Lange på att framföra sina teorier om Wikners lyrik – att den var djupt präglad av homosexualiteten. Ett visst buller utbröt i salen, men akten kunde trots allt fortskrida.

Kategorierna homosexualitet och heterosexuallitet som uppfanns i slutet av 1800-talet kan lite tillspetsat betraktas utifrån två perspektiv. Enligt det ena perspektivet ser man själva begreppen som språkliga nybildningar att para ihop med tidigare namnlösa företeelser.

Enligt det andra ser man dem som en del i skapandet av företeelserna som de betecknar – kategorierna är tomma och fylls med innehåll i takt med att de etableras. Man kan säga att begreppen genererar och konstituerar själva företeelsen.

Var drottning Kristina lesbisk eller inte? En sådan fråga blir anakronistisk och går därför inte att besvara på ett meningsfullt sätt. Det moderna ordet lesbisk var inte uppfunnet på 1600-talet.

Historikern Joan Scott har uttryckt det som att man måste disidentifiera sig med det förflutnas aktörer. Det räcker alltså inte med att frigöra sig ifrån sin egen tids uppfattningar i tolkningen av historien – fundamentet i all historisk forskning. En sådan hållning kompliceras dessutom när forskningsobjekten utgörs av fenomen som manlighet, kvinnlighet, kärlek och sexualitet som ofta uppfattas som tidlösa, allmänmänskliga och biologiskt förankrade.

I studiet av tidsperioder där de skriftliga källorna är få eller obefintliga blir det särskilt komplicerat. Kunskapen om den äldsta tiden bygger till exempel i hög grad på analogier med andra folk, andra kulturer, andra tider, även om arkeologen och osteologen utifrån den tidens gravskick kan skaffa sig en bild av de rådande köns mönstren. Samtidigt är risken många gånger stor att andra tiders uppfattningar om kön blir styrande för tolkningen. En konsekvens av detta är också att

Var drottning Kristina lesbisk eller inte?

En sådan fråga blir anakronistisk och går därför inte att besvara på ett meningsfullt sätt. Det moderna ordet lesbisk var inte uppfunnet på 1600-talet.

tolkningen omedelbart inordnas i andra normativa system.

Den gångna sommarens diskussion om den sydafrikanska medeldistanslöparen Caster Semenyas könstillhörighet visar att våra stereotypa och dikotoma könsuppfattningar är svårforcerade. Den visar också att det har sina komplikationer att låta en förment entydig biologi utgöra grunden för människors identitet. Är det kromosomerna, hormonerna eller genitalierna som ska vara avgörande? Var går egentligen gränsen mellan det biologiska och det kulturella?

För Semenyas del har mediebevakningen inneburit minst sagt infama ifrågasättanden av hennes identitet. Somliga journalisters bedömning av könstillhörigheten tycks samtidigt ha varit enbart "skin deep". I olika forum på internet har

hennes könsidentitet satts i relation till eventuella pojkvänner. Därigenom kan Semenyas kvinnlighet antingen "normaliseras" eller så görs hennes brott mot könsnormen begripligt i en avvikande sexualitet.

Inom queerteorin ses den här (tvingande) kopplingen mellan kön och sexualitet som ett utslag av kulturens heteronormativitet; kulturen genomsyras av en heterosexuell och exkluderande norm som anger att begreppen kön och sexualitet är oskiljbara.

Heteronormativitetens raster hindrar oss från att se aspekter som inte passar in i den hegemoniska heterosexuella världsbilden. Men genom att se bortom normen kan vi upptäcka att även sådant som ter sig evigt och orubbligt har formats och förändrats.

Den västerländska historien är till exempel full av berättelser om kärleken mellan man och kvinna. Medeltidens riddarromaner speglar tidens feudala samhällssystem, men det är snarast det romantiska spelet mellan den höviske riddaren och den väna jungfrun i romanerna som gjort avtryck. Den heterosexuella dramaturgi och koreografi som vi är benägna att läsa in i verken skiljer sig dock från den syn på manlighet och kvinnlighet som var rådande inom den medeltida aristokratien. Dåtidens skönhetsideal avsåg även andliga egenskaper och tycks exempelvis ha varit lika för män och kvinnor. Frisyr och klädsel fyllde till exempel sin viktigaste åtskiljande funktion som statusmarkör för människors börd snarare än som markör för kön. Filmerna om Arn och sättet han presenteras

Avsaknaden av tydliga skillnader vad gäller beskrivningar och avbildningar av manliga och kvinnliga ansikten och kroppar visar enligt vissa forskare att den medeltida könsuppfattningen följde andra normer än vår. Bilder från Hardenberger codex, en norsk handskrift från 1330-talet.



FOTO: DET KONGELIGE BIBLIOTEK, KÖPENHAMN.



på har med andra ord mycket lite med medeltidens egna ideal att göra.

Forna tiders betoning på likhet snarare än skillnad mellan könen har beskrivits av historikern Thomas Laqueur. Han menar att människor i äldre tid utgick ifrån att man och kvinna var gradskilda från varandra; de fanns alltså på en och samma skala. I modern tid har denna "enkönsmodell" ersatts av en artskild uppfattning: "tvåkönsmodellen". Laqueur har haft relativt stort genomslag inom den genushistoriska forskningen – och att betrakta kön på det här sättet kan lösa upp den heteronormativa synen på manligt och kvinnligt.

Samtidigt har synen på sexuella handlingar som faller utanför de rådande heterosexuella normerna traditionellt varit fördömande. Sexualitetens idé och praktik har präglats av en falloctrisk utgångspunkt där penetration är avgörande. Att bli penetrerad har betraktats som degraderande, undergivet, passivt – och kvinnligt. Här finns en röd tråd som löper genom historien.

Under det sena 1800-talets kategoriseringsiver lanserades teorin att den homosexuelle mannen led av en sexuell inversion. Hans könsidentitet var

Var sjätte hatbrott under år 2008 hade samband med sexuell läggning. Det finns tecken som tyder på att ökad synlighet och öppenhet leder till ökat utsatthet.

omvänd – en homosexuell man var per definition kvinnlig och en homosexuell kvinna var manlig. Denna tankefigur lever kvar även i dag.

Men på samma gång som stereotypen om exempelvis den manhaftiga flatan kan vara förtryckande så innebär den även en möjlighet; här ges utrymme att omförhandla och omdefiniera såväl manlighet som kvinnlighet. Därför är regeringsrättens tolkning av namnlagen som könsneutral hösten 2009 en sexualpolitisk seger inte bara för den enskilda transpersonen utan för alla. I domen fastslås att förnamnet "är en så personlig angelägenhet att en omfattande valfrihet måste tillerkännas den enskilde". Vem man är och hur man ska benämnas är alltså upp till individen att själv definiera.

Samtidigt brottas myndigheterna med hur parterna i varje könsneutralt äktenskap ska registreras i samhällsstatistiken. Äktenskapslagstiftningen är förvisso könsneutral, men det är fortfarande viktigt för myndigheterna att veta vem som så att säga är vad.

Så vad händer "efter bröllopet", som rubriken för en sexualpolitisk konferens nyligen löd? På ett juridiskt plan har mycket förändrats på kort tid – och visst kan man påstå att det blivit bättre eftersom avvikare varken bränns på bål eller spärras in i vårt land längre. Den här utvecklingen kan samtidigt ses som en anpassning till

majoritetssamhällets krav på avvikaren: genom inordning – till exempel äktenskapet som befast tvåsamhet – följer tolerans och kanske acceptans.

Som kontrast bör noteras att var sjätte hatbrott under år 2008 hade samband med sexuell läggning. Det finns tecken som tyder på att ökad synlighet och öppenhet leder till ökad utsatthet. Forskningen visar dessutom att lagstiftaren är ambivalent: vem som helst kan drabbas av homofoba hatbrott, men det är offrets sexuella identitet som är avgörande för åtalets utgång.

Precis som könsidentiteten kan ses som förhandlingsbar, så kan också sexualiteten betraktas just så – från engelskan kommer begrepp som "hasbians" och "heteroflexibles". Är detta i så fall ett tecken på frigörelse från normen, från kategoriseringen? Så kan det se ut på ytan, och just därför är det nog klokt att inte underskatta risken för en backlash. För kanske innebär förhandlingen om könsidentitet mer ett förtydligande av kategoriernas gränser, snarare än ett tecken på att kategorierna i sig är under upplösning. ■

LITTERATURTIPS

Andersson, Eva, *Kläderna och människan i det medeltida Sverige och Norge*, Göteborg: Historiska institutionen, Göteborgs universitet, 2006.

Laqueur, Thomas, *Om könens uppkomst. Hur kroppen blev manlig och kvinnlig*. Stockholm: Symposium, 1994.

Framtidsfrågan

På 1960- och 1970-talen stod striden kring abortfrågan. Vid 1900-talets början kämpade sexualupplysare för att få sprida kunskap om födelsekontroll, och preventivmedelsupplysning tilläts i Sverige 1938.

Under 1990-talet och början av 2000-talet har homosexuellas rättigheter stått i fokus. Lagen om registrerat partnerskap antogs 1994 och möjligheten för samkönade par att adoptera infördes 2003. Från den 1 maj i år har parternas kön inte längre någon betydelse för rätten att ingå äktenskap. Varje tid har haft sina "sexualpolitiska frågor".

Vilken blir nästa stora politiska fråga som handlar om sexualitet?

Vi har bett filmaren Mia Engberg, forskaren Lars Jalmert och politikern Birgitta Ohlsson att ge sina personliga svar.



HAN + HON = HEN

Framtidens sexualpolitiska fråga kommer att bli förändringen i vår föreställning om genus. Det kommer inte längre att finnas bara två kön – man och kvinna – utan hundratals varianter: kvinnor med penis, män med bröst, transsexuella, panssexuella, transvestiter och könsöverskridare. Rent juridiskt finns det bara ett kön som alla tillhör. Alla kommer att kallas för hen i stället för han

och hon. Det underlättar för arbetsgivarna att ge lika lön till alla, och ökar möjligheten för alla ensamstående i storstäderna att hitta en partner när antalet potentiella partner fördubblas med 100 procent.

Med framtidens förfinade hormonbehandlingar kan alla människor i fertil ålder föda fram liv ur sin kropp och amma. På detta sätt ökar jämlikheten i hemmen och skilsmässorna blir färre.

Vårt gemensamma könsorgan kommer att vara stjärten. Den som gör att vi alla är lika.

Antalet aborter minskar radikalt då ingen längre blir gravid på naturligt sätt, utan graviditet planeras och skapas genom provrörsbefruktning.

Lyckligtvis har också ett vaccin uppfunnits mot aids och katolska kyrkans makt över sexualpolitiken är ett minne blott.



FOTO: PRIVAT

Mia Engberg

Filmare och producent till "Dirty Diaries", Sveriges första feministiska porr

GLOBAL POLITIK MOT KÖP AV KROPPAR

Min förhoppning är att nästa stora politiska fråga som handlar om kärlek och sexualitet är att vi får en global politik som markerar att män inte äger kvinnor, att män inte har rätt till kvinnors kroppar och att män inte skall kunna köpa

kvinnors kroppar. Det skall inte vara möjligt.

Ingen skall kunna köpa någon annans kropp för sin egen sexualitet och maktutövande.

Med bakgrund i rapporter från tillförlitliga källor (WHO och FN) – som säger att minst var femte kvinna kommer att bli våldtagen, var tredje kvinna

kommer att misshandlas och att nästan hälften av alla sexuella övergrepp begås mot flickor som är 15 år eller yngre – behövs en global politik som säger att män inte har någon förgivettagen rätt till kvinnors kroppar.



FOTO: MÅN FÖR JÄMSTÄLLDHEIT

Lars Jalmert

Mansforskare och professor i pedagogik

VÄRDMÖDRAR ÅT BARNLÖSA PAR

Frågor som rör vår sexualitet, reproduktion och barnlöshet ger oss nya spännande men också svåra utmaningar. Detta gäller oavsett sexuell läggning och det kommer att skapa en brygga mellan heterosexuellas och homosexuellas barnlöshet.

Surrogatmödraskap där kvinnor ställer upp som värdmödrar åt barnlösa par, insemination för ensamstående kvinnor, embryodonation där ett befruktat ägg förs vidare till ett par som inte alls biologiskt kan kopplas till det kommande barnet eller att kvinnor ska kunna frysa ner sina ägg i

tjugoårsåldern för att kunna bruka dem senare – det kommer att bli stridsfrågor.

Jag driver samtliga dessa frågor som politiker. I många andra länder är flera av dessa politiska förslag redan tillåtna, men inte i det annars så liberala, moderna och toleranta Sverige.



FOTO: SVERIGES RIKSDAG

Birgitta Ohlsson

Riksdagsledamot (fp)

Kärlek och sexualitet på internet

Kristian Daneback

Kärlek och sexualitet på internet är ett ämne som väcker starka känslor världen över. Men vad vet vi egentligen om fenomenet? Och vad kan man säga om framtiden? Enligt en nyligen genomförd studie använder 14 procent av svenskarna internet för att ta del av sexuellt innehåll. Det motsvarar 1,3 miljoner människor. Hur påverkar det oss?



Det har gått ungefär femton år sedan kärlek och sexualitet på internet uppmärksammades som fenomen och forskningsfält. Några år tidigare hade samhällsforskare börjat fundera över vad denna nya teknik skulle innebära. Av naturliga skäl handlade det framför allt om spekulationer; få människor hade ju ännu fått tillgång till nätet. I mångt och mycket handlade diskussionen om den ändlösa rad av ansiktslösa möten som skulle komma att äga rum i cyberrymden.

En central aspekt var anonymiteten. Vilka konsekvenser skulle den vardagliga kommunikationen få när den skedde över internet där man inte hade möjlighet att se den man kommunicerade med?

Vissa föreställde sig utjämnade maktrelationer mellan könen och pekade på möjligheten till ökad demokrati. Andra såg anonymiteten som en fara: Hur skulle man kunna veta vem man kommunicerade med? Kunde man lita på att denna person var den som han eller hon utgav sig för att vara? Detta var spektakulärt och manifesterades bland annat i den seriestripp som publicerades i *The New Yorker* 1993. Den föreställde två hundar framför en dataskärm: "On the internet nobody knows you're a dog".

Spekulationerna fortsatte under andra hälften av 1990-talet och handlade framför allt om internetns till synes oändliga möjligheter. Man föreställde sig att människor efter millennieskiftet skulle sitta framför sina skärmar iförda hjälmar och handskar som gav en fysisk dimension till de virtuella textbaserade mötena.

När så internet blev tillgängligt för allmänheten, främst i västvärlden, visade det sig att de flesta inte alls utnyttjade eller ens var intresserade av alla de möjligheter som forskare, experter och entreprenörer hade talat sig varma för. Här någonstans möttes potentialen och det faktiska användandet – och en reviderad bild av internet växte fram. Men en sak hade forskarna upptäckt: att nätet användes för kärlek och sexuella syften.

Anonymiteten sågs som en avgörande orsak till internetns popularitet som forum för kärlek och sexualitet. Återigen spekulerades kring de positiva och negativa konsekvenserna. Visst kunde det ha sina fördelar att nå ut till allmänheten med information om sex och samlevnad. Men hur skulle det bli med pornografi, prostitution och pedofili? Både media och forskning har då som nu mest intresserat sig för den mörka bilden av användandet av internet som plattform för sex.

Här finns dock en paradox: ofta påstås att man aldrig kan veta vem man kommunicerar med. Ändå verkar många vara säkra på att omyndiga flickor kontaktas på nätet av äldre män med tvivelaktiga avsikter. Att så har skett vid ett par tillfällen råder det ingen tvekan om, men ingen vet hur vanliga sådana kontakter är.

I en dansk undersökning fick forskare ta del av e-postmeddelanden från en prostituerad kvinnas kunder. Av 1 200 meddelanden hade endast några få lett fram till en träff utanför internet. Det har med andra ord blivit möjligt att med internetns hjälp närma sig något förbjudet och rent av illegalt – men att ta steget fullt ut tycks vara mindre lockande.

Kristian Daneback är lektor och forskare på institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.

FOTO: ALEX MAJOLI/MAGNUM-IBL



En annan omdiskuterad fråga gäller nätsexberoende. När man granskar litteraturen kan man ana sig till att det är pornografi, och möjligen också sexuella kontakter med andra människor på nätet, som skulle utgöra faran. Utbud och tillgänglighet skulle få människor att fastna i ett missbruk.

Det är dock värt att ha i åtanke att forskningen på området utfördes av amerikanska kliniska psykologer som i sin praktik uppmärksammat hur en del patienter använde internet för sexuella syften. Det var med andra ord psykologernas intresse som gjorde att just denna del av nätanvändandet blev särskilt belyst.

Kring millennieskiftet började vi få de första empiriska beläggen för hur människor använde internet för kärlek och sex, och hur de själva upplevde att användandet hade påverkat dem. Det visade sig att internet utnyttjades i en rad syften: att söka en partner, söka information om sex, titta på pornografi, läsa erotiska noveller, handla sexprodukter och så vidare. De tillfrågade uppgav att de gjorde detta av nyfikenhet och som avkoppling. De flesta menade också att användandet varit positivt för dem, något som bekräftats i flera efterföljande studier.

Man kan också notera det stora antalet människor som använder nätet som forum för kärlek och sex. I en norsk studie från 2008 fann man att en överväldigande majoritet i åldrarna tjugo till trettio år använde internet bland annat för dessa ändamål. En svensk studie från 2009 bekräftar att internet blivit en viktig källa för information om sex, men också för att utforska sexualitet via erotiska noveller och pornografi. Man kan säga

att internet används för den egna sexualitetens skull – såväl när det gäller kunskap som när det gäller upphetsning och tillfredsställelse.

Vad är det då som gör internet så attraktivt i fråga om kärlek och sexualitet? Förmodligen kan man förstå det delvis genom den tystnad som omger sex, åtminstone i privatlivet. Å ena sidan har det aldrig funnits mer sexualitet omkring oss – i teveprogram, i tidningar och på nätet. Vi uppmanas att söka den stora kärleken, att bli goda älskare, att utveckla vår egen sexualitet. När vi å andra sidan ska förklara för våra barn eller tala med våra partner eller potentiella partner får vi ofta svårt att uttrycka "det där."

THE NEW YORKER, 5 JULI 1993. © PETER STEINER/CONDÉ NAST PUBLICATIONS/WWW.CARTOONBANK.COM



"On the Internet, nobody knows you're a dog."

Det finns forskare som menar att vi socialiseras in i detta förhållningssätt redan som barn, att vi genom tystnad och gester visar barnet vad som är accepterat eller inte accepterat sexuellt beteende. Och möjligen är det så vi bemöter också våra partner när vi vill tala om vad vi tycker om eller inte tycker om sexuellt: med ljud och gester snarare än med ord.

Vad som är tillåtet sexuellt beteende är beroende av kultur och historisk tidpunkt. I många länder är det inte accepterat att avvika från den heterosexuella normen, att praktisera vissa typer av sex eller att prata om sex på vissa sätt. I Sverige är det till exempel inte kulturellt accepterat att ställa frågor till vem som helst, var som helst, om vad en annan människa tycker om sexuellt. Men på internet kan man ställa den typen av frågor och dessutom få svar, utan att riskera de negativa personliga konsekvenser som kanske skulle uppstå utanför nätet.

Kulturellt betingade normer styr alltså vilken typ av sex man kan ha, när man kan ha det och med vem man kan ha det. Dessutom finns individuella föreställningar som påverkar det sexuella beteendet. Huruvida man tycker att det är acceptabelt att handla sexprodukter, att raka könet eller att ha analsex, för att ta några konkreta exempel. Här tycks internet fungera frigörande.

På nätet gäller andra spelregler än utanför, även om detta också är avhängigt vilka platser på internet vi talar om. Man kan nämligen också konstatera att våra normer utanför internet följer med till nätet, något som lett till att platser skapats där det inte bara är tillåtet att tala om sex utan där detta är själva syftet. Det är inte accepterat att prata om sex överallt på internet; på vissa platser kan överträdelser leda till avstängningar.

I dag verkar anonymiteten på internet inte spela en lika stor roll som tidigare. Förmodligen beror det på att mediet utvecklats. Nätet är inte längre textbaserat, utan det är möjligt att skicka bilder och filmer, använda webbkameror och mikrofoner. Användarna vet dessutom att i stort sett all trafik går att spåra.

Många yngre menar att det inte skulle vara någon vits med att vara på internet om allt vore

fejkat. Och varför ska man fejka om ingen ändå vet vem man är? Kanske beror denna inställning också på att de yngre växt upp med internet och alltid haft möjligheten att låtsas vara någon annan – anonymitet och påhittade identiteter blir då varken märkligt eller särskilt spännande.

Hur kommer vi att använda internet som arena för kärlek och sex i framtiden? Frågan är svår att besvara, inte minst därför att mediet fortfarande expanderar och dessutom frikopplas från det fasta telefonnätet och på sikt kanske även från elnätet. Dessutom tillkommer nya användare världen över, fler äldre börjar ta till sig tekniken och de yngre som föddes in i internetsamhället blir äldre. Eftersom utvecklingen går så snabbt blir framtidsfunderingarna gärna till hastigt föråldrade gissningar – i likhet med spekulationerna om internethjälmor och handskar ett decennium tillbaka.

En rimlig slutsats är dock att internet inte kommer att ersätta andra arenor för kärlek och sexualitet, utan snarare blir ett komplement. Däremot pekar forskningen på att nätet blir en plats för vissa aspekter av sexualiteten. Exempelvis tycks många förlägga de delar av kärlek och sexualitet till internet som de upplever som jobbiga, svåra att prata om eller som helt enkelt inte är accepterade utanför nätet.

Till sist är det viktigt att lyfta fram det positiva användandet utan att ignorera de mörkare sidorna. Internet kan användas både för att utveckla människors sexualitet och för att främja sexuell hälsa. Internet kommer att fortsätta påverka människors sexualitet – på vilka sätt kan vi omöjligen förutspå. ■

LITTERATURTIPS

Cooper, AI, red., *Sex & the internet. A guidebook for clinicians*. New York: Brunner-Routledge, 2002.

Daneback, Kristian, *Love and sexuality on the internet*. Göteborg: Göteborgs universitet, 2006. <http://hdl.handle.net/2077/10169>

Månsson, Sven Axel, och Peder Söderlind, *Sexindustrin på nätet*. Stockholm: Egalité, 2004.

Se mig – unga om sex och internet. Stockholm: Ungdomsstyrelsen, 2009.

Först hjälpte oss klimatfrågan att förlänga tidshorisonten, sen kom krisen och krympte perspektiven. Nu försöker EU-kommissionens omvalde ordförande få oss att lyfta blicken igen.

Europa har inte någon framtid om vi inte vågar forma den: 2009 är ett jubileumsår. Finland och Sverige gick skilda vägar för tvåhundra år sedan. Trots det har vår historia varit tätt sammanvävd av såväl människor som politik.

Efterkrigstidens massiva finska arbetskraftsmigration räddade både svensk tillverkningsindustri och offentlig sektor, samtidigt som Finland gick från fattigt jordbruksland till att vara världsledande på teknikutveckling.

I dag är vi rädda för migrationen och dess konsekvenser. Varför tror vi oss inte kunna upprepa framgångarna? Hösten 2009 lägger sig mörkret tätt över vårt avlånga land.

Minnet av ett annat jubileum – murens fall – borde lysa upp våra sinnen. Jag minns den uppslupna stämningen i demonstrationståget på väg till Vaclav-platsen i Prag. Morgonen efter halsade Vaclav Havel en stilla pilsner på svenska ambassaden, medan den tjeckoslovakiska politbyrån satte sig i möte. Ett halvt dygn senare hade den klokt nog upplöst sig själv.

Hösten 2009 kan också bli början på en ny tid,

för klimatpolitiken. Toppmöten förändrar dock bara världen om de resulterar i handling. Risken är att det inte blir mer än tomma löften, när vi egentligen behöver handfast vägledning för politiska prioriteringar.

Först hjälpte oss klimatfrågan att förlänga tidshorisonten, sen kom krisen och krympte perspektiven. Nu försöker EU-kommissionens omvalde ordförande få oss att lyfta blicken igen. För Europas framtid ligger i stöpsleven när Lissabon-agendan ska ersättas med EU2020. Många vackra ord är inget nytt. Konsten är att gå från ord till handling.

När arbetslöshet stiger kraftigt är det en händelse som ser ut som en tanke att EU utsett 2010 till det europeiska fattigdomsåret. För politiker-na har redan börjat tala om vad som skall hända "bortom krisen". Vi behöver påminnas om den kris vi står mitt uppe i.

Historien kommer inte att rättfärdiga dem som underlät att handla där så var möjligt, men fira dem som gjorde det som syntes omöjligt.

Joakim Palme



FOTO: JOHAN SUNDEREN.

Frivillig barnlöshet – vad säger det om vårt samhälle? Kristina har nyligen intervjuat 14 kvinnor och män som valt att vara barnfria.

– Ingen av dem jag pratat med säger sig ha grundat sitt beslut på samhällsliga faktorer. Men vi vet att samhällets regelverk och normer påverkar dem som väljer att skaffa barn, och då vore det märkligt om samhället inte också påverkar folk som väljer att inte ha egna barn.

En förutsättning för att kunna välja barnfrihet utan att välja bort sitt sexliv är att det finns preventivmedel och att man har rätt att säga nej till oönskade sexuella relationer. Sådant regleras i allra

högsta grad av politiska beslut.

Frivillig barnlöshet har antagligen funnits i alla tider, men Kristina tror att det i dag finns större anledning att se det som ett aktivt val. Men många känner sig provocerade av andras val att inte ha egna barn. – Beslutet blir ofta ifrågasatt. Ofta litar andra inte riktigt på att valet är frivilligt, utan miss-tänker att det nästanstans bottnar i att de barnlösa inte hittat en partner eller inte kan få barn.

Kristinas forskning ingår i Institutet för Framtidstudiers stora arbete om befolkningsfrågor och det faktum att vi föder färre barn i Sverige.

Sverige är intressant att studera just när det gäller barnfri-

het eftersom det finns en så tydlig politisk ambition att skapa ett "barnvänligt samhälle", med goda möjligheter att kombinera föräldraskap med yrkesliv. Här skiljer sig Sverige från flera andra länder där barnfrihetens villkor studerats.

Upplever barnfria kvinnor och män att det är svårare att vara barnfri i ett barnvänligt samhälle? Eller är det lättare?

– Projektet pågår som bäst och beräknas bli klart 2011. Men ett preliminärt resultat tycker jag mig se: de äldre barnfria känner sig mindre ifrågasatta än de yngre. ■

FORSKAR- PROFILEN



Kristina Engwall.

Institutet för Framtidstudier har närmare femtio forskare knutna till sig. Här får du lära känna en av dem, historikern Kristina Engwall.

Äkta sex på kommersiella villkor?

Anna Gavanoas

Personlig service utförd med ”genuint” engagemang – det är något vi konsumenterna ofta söker. Det kan gälla besöket hos frisören med tillhörande småprat, eller utlandssemestern där den lokala restaurangens servitör visar ett uppriktigt intresse. Men det gäller även kommersiell sex, där säljaren av så kallad eskortservice tycks visa personligt engagemang för kunden.

Kommersiell sex har blivit en normal del av ungdomars mediekonsumtion och unga har generellt en liberal attityd till sex mot ersättning, visar Ungdomsstyrelsens rapport *Se mig. Unga om sex och internet*. Här beskriver exempelvis Pernilla Nigård hur mainstreamad sexualisering, som ”porno-chic” och pornografikonsumtion, ökat och blivit rumsren i alla åldersgrupper.

Sexmarknaderna förändras i takt med att tekniken skapar nya möjligheter. Nya aktörer dyker upp och efterfrågan tar andra vägar. När internet och mobiltelefonin utvecklas, uppstår nya kontaktzoner och villkor för aktörerna. Vi ska här titta närmare på hur nya konsumtionsmönster etablerats på sexmarknader i Sverige och på den globala arenan.

Den amerikanska sociologen Elizabeth Bernstein beskriver en ökad internationell efterfrågan på *avgränsad autenticitet* som hon definierar som köp och försäljning av ”äkta” känslomässig och fysisk kontakt. En stor del av det som i dag efter-

frågas kännetecknas enligt Bernstein av att sexuella tjänster med social profil har tydliga avgränsningar.

Det nya är att vissa sexköpare uttryckligen föredrar denna form av ”äkta” sex. För sådana kunder är alltså kommersiell sex inte ett substitut för icke-kommersiella relationer. Efterfrågan förändras i takt med att äldre gränsdragningar upplöses, understryker Bernstein: *Den offentliga sfärens marknadslogik har blivit intimt sammanflätad med den privata sfärens känslomässiga behov, och i denna sammanblandningsprocess har båda domänernas syften och innehåll omvandlats radikalt.*

Enligt Bernstein är sexuella tjänster inte längre en kompensatorisk del i ett traditionellt hora-madonna-komplex hos sexköparna, som innebär att ”äkta känslor” reserveras för kärleksrelationen till hustrun (madonnan) medan sexuell åtrå reserveras för älskarinnan (horan). I stället har kommersiell sex blivit en normaliserad del av medelklassens livsstil, så som livsstilen de senaste trettio åren

vuxit fram bland främst kringresande affärsmän i globala städer.

Sexköpare anger ofta att de uppskattar valfrihet, onekligen ett perspektiv som passar in i en rörlig och individorienterad livsstil och en nyliberal marknadsidéologi. Tillgången på eskorter som erbjuder flickvänstjänster (och pojkvänstjänster) innebär att mångfald, variation och exotism kan få ett eget marknadsvärde som ger något extra utöver de ”vanliga” sexuella relationerna.

Socialstyrelsens kartläggning *Kännedom om prostitution 2007* framkom i intervjuer med sexsäljare att ”girlfriend experience” (köp av en tillfällig flickvän) är en vanlig preferens. Vissa sexköpare vill exempelvis att man går ut och äter middag tillsammans som en del av tjänsten. Sexuella tjänster paketeras och utförs med en medelklassmärkt social profil, och säljaren signalerar att hon eller han äger det sociala kapital som krävs för att föra sig i sociala sammanhang.

Köparen är ute efter en simulering av ”verklig” och ”ömse-

Anna Gavanoas är socialantropolog och forskare vid Institutet för Framtidsstudier. Hon har även medproducerat rapporten *Kännedom om prostitution 2007* på Socialstyrelsens uppdrag.



sidig” erotisk kontakt – men en avgränsad sådan. Att ”girlfriend experience” blivit standard i eskortmenyer på nätet, speglar efterfrågan på en ”personlig” service vars värde bygger på att servicen inte är gratis.

I bland annat Stockholm, Amsterdam och San Francisco har Elizabeth Bernstein intervjuat sexsäljare som haft kunder som flytt när de erbjudits gratis sex. Köparna betalar alltså för att slippa förpliktelser som finns i icke-kommersiella relationer, men de efterfrågar samtidigt en tillfällig känslomässig intimitet. En uppskattad bonus är att sexköpare inför andra sexköpare kan vittna om att säljarna uppskattar deras sällskap och upplever ”äkta” sexuell njutning. Sexköpare skryter gärna, exempelvis på internetforum, att de får ”det lilla extra”: säljaren vill till exempel umgås med köparen utanför arbetstid. Sådant kan ge symboliskt kapital på sexköparforum.

En annan observation, enligt Socialstyrelsens kartläggning 2007, är att eskorter som annonserar på nätet inte sällan

kallar verksamheten ett fritidsintresse, en hobby eller bisyssla. Sådana ord signalerar ett genuint och personligt intresse från säljarens sida. Dessa aspekter matchar köparnas efterfrågan på *personlig* service enligt en rad studier om medelklassinriktade sexmarknader. Köpare på nätet föredrar tjänster som utförs med uppriktighet, intresse och äkta engagemang – inte ”bara för pengarna”. Ytterligare en hobbydimension i annonser, som togs upp i Socialstyrelsens kartläggning, var att säljare här kan markera att de inte säljer sexuella tjänster mot sin vilja.

Marknadsföringen innehåller ibland även uttryck som ”helsvensk” och riktar sig till kunder som inte vill köpa, eller förknippas med att köpa, tjänster av trafficking-offer. På så sätt konstruerar köparen sig själv som en ”jämförbar” och ”svensk”

man, och därmed en ideal kund. Dessutom är genus och ålder viktiga inslag i marknadsföringen av de sexuella tjänsterna.

I boken *Global Woman* beskriver Barbara Ehrenreich och Arlie Russell Hochschild en global arbetsfördelning där migrerande kvinnors omsorg och sexuella tjänster är det ”nya guldet”. Exporten går från resurssvaga till resursrika regioner. Socialstyrelsens kartläggning visar att sexmarknaders internationalisering och globala maktförhållanden i högsta grad berör även Sverige. Enligt intervjupersoner anser svenska sexköpare med ”etniska” preferenser att det är mer okej att köpa tjänster av utländska sexsäljare från fattiga förhållanden för att köparna ”hjälper” dem.

Svenska sexköpare som befinner sig utomlands tycks inte

Man kan notera att striptease aerobics bara får mening för personer som inte förknippar sin vardag med arbete på stripteaseklubbar – i stället blir det en ”kul grej”, en exotisk upplevelse.



Pole fitness 2009 – yrkeskvinnor tränar poledance på ett gym för att minska den egna stressen.

vara lika tydligt medvetna om att sexköpet är en affärsuppgörelse – och att uppgörelsen kan ske på ojämlika villkor. Det är ingen överraskning att även svenska kvinnor och män deltar i den internationella sexturismen och att de ibland beställer sexuella tjänster från utlandet via nätet. Dessutom finns svenska eskorter som arbetar på den internationella arenan.

Etnicitet och exotism spelar en central roll när sexmarknader samspelar med globala företeelser som migration, turism och nykolonialism. I sexsäljares annonser på nätet antyds till exempel etnisk bakgrund med ord som asiatisk, latinamerikansk eller helsvensk. Andra markörer för ras och etnicitet är exotisk, mörkhyad eller blond. I Socialstyrelsens kartläggning finns berättelser om den ”postkoloniala kick” det kan ge köparen att konsumera etnicitet.

Även bland sexsäljare uttrycks etniska preferenser. Vissa avböjer kunder som

beskrivs som muslimska, syd-ländska eller araber. En del tar endast emot svenska män. Både säljare och köpare iscensätter med andra ord, i sin tillfälliga och klassmärkta marknadsrelation, olika former av femininitet och maskulinitet. Kommerciell sex aktualiserar på så sätt maktrelationer och hierarkier i det övriga samhället.

Kommerciell sex och mainstreamad sexualisering har tagit nya intressanta former i den svenska medelklasskonsumtionen. Trender som ”porno-chic” bland ungdomar och personlig flickvänsservice bland sexsäljare illustrerar hur konsumtion, familjeliv och globala maktordningar förändrats och utmanas.

Man kan även skymta en spegelbild av eskorternas flick- och pojkvänstjänster. Det finns nämligen en trend bland flickvänner, och till viss del pojkvänner, att inom ramen för tvåsamheten erbjuda gratis tillfäll-

lig striptease. ”Striptease aerobics” och ”pole fitness”, det vill säga fysisk träning runt en påle i form av stripteasedans, paketeras som respektabla motionsformer för främst medelklassens kvinnor. Man kan notera att striptease aerobics bara får mening för personer som inte förknippar sin vardag med arbete på stripteaseklubbar – i stället blir det en ”kul grej”, en exotisk upplevelse.

Genom våra moraliska diskussioner om kommersiell sex och genom vårt sätt att konsumera blir vi alla aktörer. Media, forskare, myndigheter och organisationer påverkar de sexuella ekonomierna, tillsammans med sexköpare, sexsäljare och mellanhänder.

Det kanske är ett stort steg mellan att erbjuda och avnjuta personlig service på en restaurang och att göra det på en bordell, men den marknadliberala globala ekonomin kan rymma och motivera båda upplevelsorna.

Och på nätet är det bara ett klick mellan dig och en tillfällig flickvän. ■

LITTERATURTIPS

Bernstein, Elizabeth, *Temporarily yours. Intimacy, authenticity and the commerce of sex*. Chicago: University of Chicago Press, 2007.

Ehrenreich, Barbara, och Arlie Russell Hochschild, red., *Global woman. Nannies, maids and sex workers in the new economy*. New York: Holt, 2002.

Frank, Katherine, *G-strings and sympathy. Strip club regulars and male desire*. Durham: Duke University Press, 2002.

Socialstyrelsen, *Kännedom om prostitution 2007*. Stockholm: Socialstyrelsen, 2007 www.socialstyrelsen.se

Ungdomsstyrelsen, *Se mig. Unga om sex och internet*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen, 2009. (Ungdomsstyrelsens skrifter, 2009:9) www.ungdomsstyrelsen.se

Cripteori om sex och funktionshinder

Jens Rydström

Har cripteori framtiden för sig eller är det en fluga som trivs bäst i Kalifornien? Cripteori är en teori om funktionshinder men också om hur samhälle och attityder till normalt och onormalt påverkar alla människors liv. Begreppet kommer från USA och man kan fråga sig om det är något som passar svenska förhållanden. Men även här ser allt fler forskare likheter mellan olika samhällsperspektiv, vare sig det gäller klass, genus, sexualitet, etnicitet eller funktionshinder, och söker teorier som kan omfatta flera perspektiv samtidigt. Är cripteori lösningen?

Svensk Vanföretidskrift nr 8/1960 skrev Ulf Kragh en artikel med rubriken "Får den vanføre ha ett normalt känsloliv?"

Det finns ingen anledning att förneka att den fulltoniga mänskliga lyckan endast kan nås i gemenskap med en människa av motsatta könet. [...] Men nu frågar någon: vad gör man om det fysiska handikappet starkt försvårar sexuell samvaro? Härtill vill jag säga att det i väldigt många fall faktiskt finns förutsättningar också för den som lider av defekter som kanske för en utomstående verkar utesluta alla möjligheter. Det är också påfallande hur en människa – en partner – kan vänja sig vid en defekt hos en annan, förutsatt att de rätta känslorna finns.

Detta är första gången sexualitet och funktionshinder diskuteras i svensk funktionshinderpress och artikeln ger upphov till en debatt som sträcker sig över flera månader. Nyckelorden är det som anges i rubriken: "ett normalt känsloliv".

Sedan Ulf Kragh skrev sin artikel har mycket hänt inom svensk handikappforskning och handikapprörelse. Nordisk samhällsvetenskaplig funktionshinderforskning har blivit internationellt känd för att ha förändrat synen på funktionshinder. Under 1970-talet skapades det relationella handikappbegreppet. Handikapp var något som måste förstås i samband med hur samhället såg ut.

Med tiden utkristalliserades en terminologi som

började använda ordet "funktionshinder" för det kroppsliga tillståndet. Avsaknaden av en arm eller ett ben, eller en förlamning eller utvecklingsstörning kunde vara besvärlig i sig, men blev ett handikapp först när samhället satte upp hinder i form av trappor, trösklar eller negativa attityder. Handikappet satt med andra ord i samhället och funktionshindret i kroppen.

För några år sedan bestämde dock Socialstyrel-



Jens Rydström är lektor i genusvetenskap vid Lunds universitet.

sen att de svenska begreppen skulle anpassas till en brittisk terminologi, och det som nu gäller är att funktionsnedsättningen sitter i kroppen och funktionshindret i samhället. Personer med funktionsnedsättning använder själva olika begrepp: handikappad eller funktionshindrad i mera officiella sammanhang, men en del pratar också om sig själva som krymplingar i protest mot begreppsexercisen.

Cripteori är, som namnet antyder, inspirerat av queerteori, som varit mycket framgångsrik för att göra frågor om sexualitet och "normalitet" allmängiltiga. Precis som queerteori är cripteori formulerad för att provocera. Ordet kommer från engelskans *crip* som är en kortform av *cripple*, krympling. Robert McRuer, en av de främsta cripteoretikerna, påpekar att "crip [är] ett i grunden aggressivt ord. Dess syfte är att tala om för de funktionshindrade att den här världen inte är till för dem, att de är mindervärdiga, att de är äckliga, att de aldrig kommer att kunna bli 'normala'."

Varför vill man då använda ett begrepp som är nedsättande och vilken frigörande kraft kan det ha? Det är skapat som en reaktion mot den "snälla" handikapprörelsen, som i samförstånd med myndigheter och "normala" människor pläderar för normalisering, acceptans och ökad tillgänglighet. Cripteori vill synliggöra maktförhållanden och ojämlikhet som bygger på de funktionsfullkomliga kropparnas herravälde.

Den amerikanska genusvetaren Rosemarie Garland Thomson har skapat begreppet *the normate*, som betecknar idén om den funktionsfullkomliga kroppen. Försvenskat har det använts i sammansättningen normatmakt – den maktordning som organiserar samhället på bekostnad av personer med funktionsnedsättning. Det är viktigt att komma ihåg att normaten är en fiktion. Ingen människa uppfyller kriterier-

na för att vara funktionsfullkomlig. *The normate* (ungefär "den normala") är en konstruktion som speglar ett individualistiskt samhälle som det i USA, men idén om normaten är grunden för ett förtryck som drabbar alla människor.

Den svenska handikappolitiken har sedan 1960-talet handlat om normalisering. I stället för att personer med olika typer av funktionsnedsättning göms undan på institutioner ska samhället hjälpa dem att leva ett " normalt " liv och ge dem träning för att övervinna sin funktionsnedsättning.

Vad är det då för fel på det? Cripteorin tar just fasta på det problematiska med begreppet normal. Varför ska personer med funktionsnedsättning till varje pris försöka passera som normater? Är det inte bättre att kräva att samhället anpassar sig och bereder plats för mångfald och variation? Det är givetvis bra att man river institutionerna och skapar möjligheter att leva självständigt i ett tillgängligare samhälle. Men just gruppen funktionshindrade är så mångskiftande att "normaliseringen" blir meningslös. Precis som queerteorin kräver respekt för sexuell mångfald vill cripteorin att den kroppsliga mångfalden ska bejakas.

Ett stigma är i nutida språkbruk en defekt, en egenskap som gör att omgivningen kan särbehandla och diskriminera en person. Sociologen Erving Goffman har visat hur olika slags stigmat hanteras av den stigmatiserade personen och omgivningen, och hur mycket energi som går åt att dölja ett stigma. Det kan röra sig om funktionsnedsättning, avvikande sexualitet, missbruk, psykisk sjukdom eller ett kriminellt förflutet.

Queerteoretikern Michael Warner utgår från Goffmans resonemang när han pläderar för en "stigmafil" livsstil. Han menar att HBT-personer alltför ofta försöker anpassa sig och dölja eller tvätta bort sitt stigma. De lever enligt Warner ett

Cripteori är, som namnet antyder, inspirerat av queerteori, som varit mycket framgångsrik för att göra frågor om sexualitet och "normalitet" allmängiltiga. Precis som queerteori är cripteori formulerad för att provocera. Ordet kommer från engelskans *crip* som är en kortform av *cripple*, krympling.



”stigmafobt” liv. I stället bör de omfatta sitt stigma, visa upp det och kräva att bli respekterade med sin avvikelse fullt synlig. Enligt detta resonemang bör personer med funktionsnedsättning, i stället för att anpassa sig, kräva att normaterna anpassar sig efter dem.

Cripteori sätter kön och sexualitet i centrum för samhällsanalysen. Gemensamt för alla grupper med funktionsnedsättning är att de blir avkönade och avsexualiserade. Det finns damtoaletter, herrtoaletter och handikapptoaletter, som om personer med funktionsnedsättning inte tillhörde något kön. Även i forskning och samhällsdebatt reduceras funktionshindrade till sin nedsättning: många undersökningar jämför olika typer av nedsättningar, men nästan inga jämför hur kvinnor och män med funktionsnedsättning lever.

Om personer med funktionsnedsättning ofta avkönas så blir de i ännu högre grad avsexualise-

rade. Den funktionsnedsatta kroppen antas sakna sexualitet. Cripteorin diskuterar hur en kropp med funktionsnedsättning kan sexualiseras, göras erotisk. I USA finns en crip-rörelse som vill erotisera det avvikande, och inte bara ha sex ”trots” en funktionsnedsättning.

Funktionsnedsättningen kan leda till en mer fantasifull och levande sexualitet, och sex med funktionsnedsättning passar ofta bäst för ”onormal” sexualitet. Många kroppar har nedsatt känsel, och därför kan sadomasochistiska inslag vara det som passar bäst. Om de ”normala” erogena zonerna kring könsorganen saknar känsel, kan man erotisera andra kroppsdelar. Bröstvårtor, öron, hårbotten: många skulle bli förvånade över hur orgiastisk en strykning över håret kan bli. Sex med fler än två inblandade kan vara ett bra sätt att hantera rörelsehinder.

Men många gånger leder normaliseringen till att personer med funktionshinder förutsätts ha

Cripteori handlar om alla, inte bara om dem som identifieras som personer med funktionsnedsättning. Den gör funktionshinder till en fråga för majoriteten, och inte bara för en utdefinierad minoritet.

ganska traditionella sexuella intressen. HBT-personer med funktionsnedsättning är ofta utslutna från gayvärlden, som är extremt inriktad på ungdom och ”normal” kroppslighet. Genom att dekonstruera både sexualitet och funktionshinder kan cripteori öka mångfalden också inom gayvärlden.

Cripteori handlar om alla, inte bara om dem som identifieras som personer med funktionsnedsättning. Den gör funktionshinder till en fråga för majoriteten, och inte bara för en utdefinierad minoritet. Förutom den banala sanningen att ingen människa kan vara mer än ”temporärt funktionsfullkomlig” – alla blir äldre och skröpligare och vem som helst kan genom en olycka förpassas till kategorin funktionshindrade – rymmer detta påstående något mer.

Robert McRuer har myntat uttrycket *critical disability* eller kritiskt funktionshinderskap. Det är för att betona att *crip* inte är en identitet utan en position. En kritisk position till normatmakten, till den samhällsordning som privilegierar idén om den unga och friska kroppen. Här använder sig cripteorin av den amerikanska filosofen Judith Butlers begrepp *performativitet*, iscensättning. Butler menar att manligt och kvinnligt och heterosexuellt skapas genom att människor iscensätter könsidentitet eller sexualitet. På liknande sätt skapas funktionsfullkomlighet genom att människor iscensätter friskhet. Avvikelsen, funktionshindret, skapas genom att vi alla strävar efter funktionsfullkomlighet, iscensätter normalitet.

Cripteorin har utvecklats från en rad samhällskritiska teoribildningar – som *black feminism*, *critical white studies* och queerteori – som samtliga ifrågasätter normaliteten. I stället för att studera och förklara avvikelsen undersöker

de och kritiserar det normativa.

Dessa sätt att förstå världen är långtifrån bara en angelägenhet för teoretiker vid universiteten. Tvärtom är de ett resultat av en ny typ av samhällsanalys som också frambringar ny lagstiftning.

Den 1 januari 2009 slogs de olika ombudsmännen mot diskriminering – HO, JämO, HomO och DO – ihop till en myndighet: Diskrimineringsombudsmannen. Samtidigt började den nya diskrimineringslagen gälla. Där regleras genom en gemensam lag sju olika diskrimineringsgrunder varav funktionshinder är en.

Vi går mot ett samhälle som uppmärksammar och beivrar ojämlikhet och diskriminering mot olika slags avvikelser från normen. Man talar allt oftare om intersektionalitet eller intersektionell analys. Det är det teoretiska sättet att förstå att likartade krafter och maktordningar skapar olika former av förtryck.

Cripteori vill inte bara säga något om diskriminering på grund av funktionshinder. Analysen av normatmakten kan bli den gemensamma analys som forskare med intersektionalitetsperspektiv efterlyser. Med ett cripteoretiskt synsätt skulle funktionshinder kunna vara den kategori som omfattar alla avvikelser från normen.

Har cripteori framtiden för sig? Personligen tror jag att det här är ett perspektiv som kan berika samhällsforskningen genom att sätta funktionshinder och normatmakt på dagordningen och förmå majoritetssamhället att ompröva sina attityder till kroppslig och mental funktionsfullkomlighet. Men mycket hänger på hur handikapprörelsen väljer att ta till sig eller förkasta de här tankarna. ■

LITTERATUR- OCH WEBBTIPS

Berg, Susanne, och Lars Grönvik, *Crip theory – en preliminär positionering*. (Skriftlig introduktion inför ett seminarium om cripteori på Stockholms universitet, 14/9 2007)

www.su.se/content/1/c6/03/55/60/CripTheory_enintroduktion.pdf

McRuer, Robert, *Miffoteori*. Arena, 30/11 2005.

www.arenagruppen.se/index.php?sid=5&pid=92&tid=1474

Sins Invalid, *A sexy crip manifesto in six parts*. (Video med ett crip-manifest producerad av gruppen Sins Invalid)

www.sinsinvalid.org/video%20pages/crip_manifesto.html

Ungdomars sexuella risktagande

Dagens föreställningar om manligt och kvinnligt skapar ömsesidiga missförstånd. Unga tjejer och killar fångas i genusmönster som hindrar dem från att känna, tänka och agera som individer. Dessutom förstärker deras beteende ett sexuellt risktagande som i sin tur ökar spridningen av könssjukdomar.

Kina Hammarlund

FOTO: LOVISA HÖÖV/SYDSVENSKAN=IBL



Sexualitet har troligen kopplats samman med ett visst mått av risktagande genom hela historien. Vi föds och dör som sexuella varelser och framför allt ungdomstiden handlar till stor del om att forma sin identitet, pröva gränser och skaffa nya erfarenheter. Sexualiteten, med dess lust och nyfikenhet, spelar en framträdande roll i ungdomars utveckling.

Att skaffa sig sexuell erfarenhet och testa gränser kan vara både positivt och negativt. Det kan innebära att en ung människa lär känna sig själv och mognar, men kan även äventyra hälsan och ge exempelvis smittsamma könssjukdomar.

I Sverige har klamydia ökat kraftigt de senaste tio åren, och ungdomar mellan 15 och 29 år står för 87 procent av de anmälda fallen.

Men hur ser det sexuella risktagande ut? Är det "lika tillåtet" för tjejer att ha "one-night-stands" som det är för killar? Handlar det om sexuella möten på jämlika villkor och hur ser värderingarna om sexualitet ut?

För att få svar på ett antal frågor har jag intervjuat 25 ungdomar, 16 killar och 9 tjejer, i fyra fokusgrupper. Ungdomarna gick sista året på gymnasiet och var 18–19 år gamla.

Kina Hammarlund är barnmorska och lektor vid institutionen för vård och natur, Högskolan i Skövde. Dessutom har hon i tio års tid arbetat på ungdomsmottagning.

Det finns gott om ömsesidiga missförstånd som riskerar att göra människor till främlingar för varandra. Missförstånd som troligen finns inbyggda i de gängse föreställningarna om kvinnligt och manligt hos ungdomar.

I två klasser där jag presenterade min studie fanns det inte en enda tjej som ville vara med i en fokusgrupp. Killarna ville delta och tog dessutom med sig fler manliga klasskamrater än vad som först var tanken. Därför blev könsfördelningen något ojämn. En möjlig förklaring är att killar känner sig trygga i grupper och litar på att kompisarna inte för diskussionen vidare. Tjejer, som oftare umgås med varandra två och två, verkar mer motvilliga att utlämna sig i grupp.

Vilka uttryck kan det sexuella risktagandet ta sig i vardagen? Låt oss ta frågan att skydda sig vid samlag som exempel. Vid en tillfällig sexuell relation vill båda parter att den andre ska föreslå kondom, visar min intervjuundersökning. Men varken han eller hon vågar ta upp frågan. Rädslan kan bero på att båda parter gör antaganden om varandra utifrån de egna föreställningarna om genus, men förmodligen spelar även deras bristfälliga kommunikation med varandra viss roll.

Tjejen verkar inte inse att mannen kommer att betrakta henne med respekt om hon ber honom använda kondom. I stäl-

let tror hon ofta att han ska se henne som någon som eventuellt bär på en könssjukdom. Missförstånden ökar med andra ord risken för både killen och tjejen att smittas av en sexuell överförbar infektion.

Ungdomar av båda könen verkar agera och bygga upp sina självförtroenden på ett sätt som är socialt accepterat i den egna kretsen. Det blir gärna en balansakt där det både är viktigt att hålla det sexuella självförtroendet uppe och att undvika dåligt rykte. En viktig skillnad är att tjejen måste skaffa sig sexuell erfarenhet utan att visa sin sexualitet för mycket utåt, medan killen öppet försöker samla på sig så många ”erövringar” som möjligt.

Bristen på kommunikation leder således till missförstånd och färre genuina möten. Förmågan att forma en sexualitet som hör samman med ansvar och omsorg om den andre kan därmed lätt skjutas åt sidan, och i stället sätts det egna behovet av lustfylld bekräftelse i första rummet.

I mötet med andra människor lägger vi en del av vårt eget liv i den andres händer – och förväntar oss att han eller hon ska visa omsorg. En ung man som ser kvinnan enbart som ett sex-

uellt objekt är inte alls villig att ta hänsyn till hennes sexuella hälsa. Men killar som är förälskade ger uttryck för ett annat sätt att se på sexualitet. De är måna om tjejen och vill absolut inte smitta henne med en könssjukdom. De upplever också större sexuell njutning än vid tidigare sexuella möten och betonar att det är viktigt att även kvinnan upplever njutning.

En annan framträdande skillnad är att killar tycker att det är svårare att testa sig för könssjukdomar än vad tjejer gör. Killarna menar ofta att det är psykiskt påfrestande att vänta på provsvaret.

Från ett vuxenperspektiv ligger det nära till hands att tolka detta som bristande ansvars känsla gentemot motparten. Killarna följer sina egna känslor och väljer att ”stoppa huvudet i sanden”. Men bakom oviljan mot att testa sig tycks det finnas en sårbarhet och en rädsla för att bära på smitta. Möjligen kan även den traditionella mansrollen lägga hinder i vägen för att söka vård. En man med en sjukdom uppfattas inte som en ”riktig” man; sjukdomen gör honom svag och sårbar.

Ungdomar förefaller spela ”ett spel” när de går ut på krogen och närmar sig en blivande partner. Spelet har sina outtalande regler, och spontanitet är en av de viktigaste ingredienserna. Det innebär att en kille får svårt att ta med sig kondom när han ska gå på krogen. Då visar han nämligen att han hade tänkt på

sex innan han träffade sin blivande partner. Risken finns med andra ord att partnern inte känner sig utvald. För tjejen är just utvaldheten en viktig spelkomponent, den skyddar henne från att få dåligt rykte.

En dimension av spelet är att dialogen kring kondom känns intimare än själva samlaget, vilket är ännu en faktor som ökar smittoriskerna. Den unga kvinnan är rädd att dra på sig mannens missnöje om hon ber honom använda kondom. Dessutom tar hon ansvar för hans sexuella njutning, när hon tror att kondomen gör det mindre skönt för mannen. Båda verkar vara fastlåsta av de outtalade spelreglerna.

Men hindren består inte bara av låsta genusmönster. En annan betydelsefull faktor är att många ungdomar verkar brista i hänsyn och ansvar både gentemot sig själva och mot varandra. En del förefaller välja det som är lättast för stunden, som tjänar det egna behovet av uppmärksamhet och erkännande här och nu.

Med största sannolikhet finns det unga heterosexuella kvinnor som önskar ett one-night-stand, men som inte vågar agera på grund av risken att bli stämpad som hora. En av mina intervjupersoner är lesbisk och hon säger så här:

Jag tycker inte det är så hemskt att bli kallad slampa. Det spelar ingen roll om jag blir kallad slampa för jag ser det inte som något negativt. Jag kan kalla en kille för slampa utan att mena något nedsättande. Jag kan kalla en tjej för player också och inte

mena det som något negativt. Om jag haft för mycket sex med för många på en kort tid, kan jag säga till mig själv på skoj – vilken player jag är.

Min tolkning är att denna unga kvinna kan ge efter för sin sexualitet; hon är därmed inte på samma sätt fångad i spelet mellan killar och tjejer.

Lika väl som det förefaller finnas tjejer som hindras från fler tillfälliga sexuella kontakter av de nuvarande genusmönstren, kan det finnas män som egentligen föredrar att bara hängla med någon utan att det leder till samlag. De fastlåsta stereotypa genuskonstruktionerna behöver luckras upp rejält, först då kan unga kvinnor och män få chansen att själva välja hur de vill agera sexuellt.

Det finns gott om ömsesidiga

missförstånd som riskerar att göra människor till främlingar för varandra. Missförstånd som troligen finns inbyggda i de gängse föreställningarna om kvinnligt och manligt hos ungdomar.

Problemet förstärks av att unga män tycks söka bekräftelse hos varandra i så stor utsträckning. Maskuliniteten ifrågasätts, inte minst av dem själva, om en person tänker på ett sätt som inom den egna gruppen riskerar att betraktas som feminint. En manlig tonåring kan ofta vara helt upptagen med att »bli man«, och en viktig byggsten i processen är att andra män bekräftar honom.

Unga kvinnors feminina identitet verkar mer byggas upp genom viljan att vara till lags – detta för att undvika dåligt rykte vilket kan förhindras genom att ingå i en kärleksrelation.



Min forskning visar också att tjejerna tar mer ansvar för sin egen sexuella hälsa, men även för partnerns, till exempel genom att gå och testa sig för könssjukdomar mer aktivt än vad killarna gör.

Således tycks dagens genuskonstruktioner i samhället ofta hindra män och kvinnor från att få grepp om sina äkta känslor och från att agera utifrån känslorna. De är i stället fångade i en genusfälla: de agerar utifrån sina föreställningar om biologiskt kön.

Detta för tankarna till en "narcissistisk ungdomskultur" där man inte ser varandras perspektiv – var och en koncentrerar sig på sitt eget. Detta gör unga människor upptagna med sig själva, sitt eget rykte och sina egna möjligheter till sexuell tillfredsställelse, och de ser inte den andra människan. En allvarlig konsekvens är att det inte tycks vara speciellt viktigt om man smittar en tillfällig partner med en könssjukdom.

Det är så här det ser ut bland breda grupper ungdomar, visar min forskning. Ungdomars värderingar och beteende på det sexuella området präglas av starkt konservativa genusmönster. Det officiella vuxensamhällets syn på jämställdhet mellan könen tycks med andra ord vara avlägset.

För att bryta de låsta mönstren behövs en förändrad syn på sex och samlevnad. RFSU bedriver i dag ett skolprojekt där man menar att genuskunskap är själva nyckeln i det framtida preventiva arbetet. Det är viktigt att samtala med ungdomar inom områden där det råder ojämn maktbalans mellan killar och tjejer. Hora, slampa, bock, player och bög – det är enligt RFSU några lämpliga begrepp att utgå ifrån vid samtalen.

Det är fortfarande lång väg till målet att skapa mer jämlika sexuella möten. För att få ungdomar att reflektera mer borde genusfrågor följa dem som en röd tråd genom hela skolan. Diskussioner i mindre grupper med en vuxen som gruppleddare och värderingsövningar kan vara ett sätt att nå en förändring. ■

LITTERATURTIPS

Forsberg, Margareta, *Ungdomar och sexualitet. En forskningsöversikt år 2005*. Stockholm: Statens folkhälsoinstitut, 2006.

Hammarlund, Kina, *Risikfyllda möten. En studie om unga människors upplevelser av sexuellt överförbara infektioner och sexuellt risktagande*. Växjö: Växjö university press, 2009.

Johansson, Thomas, och Philip Lalander, red., *Sexualitetens omvandlingar. Politisk lesbiskhet, unga kristna och machokulturer*. Göteborg: Daidalos, 2003.

LÄSAR- REAKTIONER

EU:s potential som fredsbevarare

I förra numret av Framtider efterlyste Karin Dahl en diskussion om EU:s militarisering – en kritik mot statsvetaren Maria Strömviks artikel i nr 1/2009 om EU som fredsbevarande kraft. Här är Strömviks svar.

Karin Dahl undviker den mer principiella frågan som jag tog upp i *Framtider* nr 1/2009 – Sveriges och övriga europeiska staters möjligheter att påverka stora globala frågor av säkerhetspolitisk betydelse.

Relativt sett blir de individuella EU-länderna gradvis mindre (nästan oavsett måttstock) och får allt mindre internationellt inflytande. Det finns därför bara två reella vägar framåt: att samarbeta mer eller fortsätta att tappa inflytande till förmån för andra aktörer. Efter en utdragen process har nu samtliga EU-länder ratificerat Lissabonfördraget och därmed, i alla fall på papperet, valt den första vägen.

På det utrikespolitiska området innehåller Lissabonfördraget däremot, tvärt emot vad Karin Dahl hävdar, inga tvingande förhållningsregler om individuella sakfrågor. Vilket politiskt innehåll samarbetet ska fyllas med, avgörs i stället löpande av de politiska institutionerna – på nationell nivå och på EU-nivå.

Ytterst är det därmed alla väljare som röstar i allmänna val som med jämna mellanrum kan påverka vilka utrikespolitiska frågor EU bör prioritera. Min egen uppfattning är att dessa frågor sällan diskuteras tillräckligt mycket i den offentliga debatten.

Lissabonfördraget säger bland annat att EU-länderna gemensamt

ska ha *möjlighet* att hjälpa till med både civil och militär fredsfrämjande personal i områden som härjats av krig och konflikter, men inte att länderna *måste* göra det. I dag är tyvärr efterfrågan på sådana insatser betydligt större än vad EU förmår hantera.

Personligen tycker jag att det vore positivt om 27 av världens rikaste och mest demokratiska länder också blev bättre på att gemensamt sända ut sådan assistans när FN och andra vill ha hjälp. Utan ökad politisk vilja från EU-ländernas regeringar kommer detta dock inte att ske, oavsett vad som står i Lissabonfördraget. ■

Maria Strömvik

En psykiatrisk pandemi?

Psykisk ohälsa är vår kanske största kris – men var finns resurserna för att hejda den? Det frågar sig Lennart Levi, professor emeritus i psykosocial miljömedicin och riksdagsman, efter att ha läst Framtider.

Den ekonomiska krisen är inte vår enda och kanske inte ens vår viktigaste kris. *Framtider* nr 3/2009 handlade om en annan, delvis sammanhörande kris – den psykiska ohälsan. Ger den verkligen fog för oro? För att oron ska vara befogad krävs att problemen är utbredda i befolkningen, att de har allvarliga följder och ökar i utbredning eller svårighetsgrad. Stämmer detta – och finns det en lösning?

Enligt vår senaste nationella folkhälsoenkät besväras drygt var tredje kvinna och var fjärde man av ångslan, oro eller ångest. Var sjunde kvinna och var tionde man känner sig ”ganska eller mycket” stressad. Nedsatt psykiskt välbefinnande anges av var femte kvinna och var sjunde man.

Var sjunde kvinna och var tionde man har någon gång övervägt att ta sitt liv, och var tjugonde kvinna och var trettionde man har faktiskt försökt. I hela EU beräknas årligen 63 000 medborgare ta sina liv – och 630 000 försöker göra det.

Problemen är mycket ojämnt fördelade i Sverige, enligt Sveriges kommuner och länsting. I 68 kommuner anger 6–15 procent av befolkningen ”nedsatt psykiskt välbefinnande”. I ungefär lika många andra kommuner uppges detta av hela 19–26 procent

Men beror inte de höga talen på att det gått inflation i begreppen? Mot detta talar att till exempel ungdomar har betydligt mer besvär än den övriga befolkningen. Och att besvären varierar kraftigt mellan kom-

muner. Och att självrapporterade besvär uppvisar ett starkt samband med risken för svåra sjukdomar och med död i förtid.

Vårt land har på det hela taget lyckats bra i folkhälsoarbetet. Vi har en hög och stigande medellivslängd. Den förtida dödligheten i hjärtkärlsjukdomar har minskat. Men sänkt psykiskt välbefinnande hos en så stor minoritet är – som Richard Layard konstaterar i *Framtider* nr 3/2009 – ”vårt största sociala problem”. Och av Anton Lagers artikel framgår att ”andelen 16–24-åringar som besväras av ångslan, oro eller ångest tredubblats (!) de senaste tjugo åren”.

Det finns lösningar, menar EU, dels i sin *European pact for mental health and well-being* (2008), dels i en imponerande genomgång i Stockholm nyligen (*Framework for action on promotion of mental health and well-being of children and young people*). I båda dokumenten läser man många vackra och kloka ord. De utgör en god början. Men enligt ett gammalt kinesiskt ordspråk ”kokar ord inget ris”.

Det kan däremot göras genom att kunskaperna översätts till praktisk politik, och att denna politik kommer till tillämpning och inte ligger kvar på bokhyllorna. Först krävs att våra beslutsfattare – mina kolleger – ser sig omkring i sina egna familjer och bekantskapskretsar, och slutar blunda för sina egna demoner.

Det krävs också samordnade åtgärder över disciplin- och sektorsgränser: ett fåtal psykiater,

psykologer, sociologer, pedagoger och socialarbetare kan inte på egen hand åstadkomma en hållbar förbättring!

Har vi mandat för en sådan politik? Javisst, både från EU och från WHO (Världshälsoorganisationen). ”En hög skyddsnivå för människors hälsa ska säkerställas när gemenskapens hela politik och verksamhet utformas och genomförs”, enligt artikel 152 i Amsterdamfördraget. ”För att på ett effektivt sätt stödja en god hälsoutveckling krävs att alla samhällsstrukturer tar ansvar för hälsokonsekvenserna av sina insatser” (*WHO/Euro Hälsa 21*).

WHO har förstått problemets omfattning: ”Psykiska hälso- och stressrelaterade störningar är i Europa den enskilt största orsaken till att människor dör i förtid. Att hitta vägar som kan reducera denna börda är en prioriterad uppgift” (*Mental health in Europe*, 2001).

Ger vår riksdag denna fråga behövlig prioritet? Till exempel genom att lagstifta om ökade resurser för föräldrautbildning och föräldrastöd, starkare hälsoinslag i skolan och ett arbetsliv som främjar hälsa i stället för att motverka den? Adekvata resurser måste till för att hälso- och sjukvården ska kunna hjälpa alla som behöver. ■

Lennart Levi

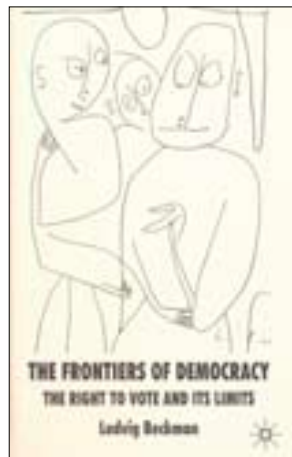
I korthet

Är det rätt att begränsa rösträtten?

Varför har inte alla rätt att delta i demokratiska val? Är idén om demokrati förenlig med att rösträtten begränsas för fångar, utvecklingsstörda, utländska medborgare och barn?

Frågorna besvaras i Ludvig Beckmans *The frontiers of democracy. The right to vote and its limits*. Gränserna för rösträtten utvärderas utifrån en ny teori om förhållandet mellan normer om demokratisk delaktighet och likabehandling.

Här behandlas också framtidens generationer och i vilken utsträckning det är rimligt att betrakta



dem som medlemmar i den demokratiska gemenskapen. Slutsatsen är att undantag från den allmänna rösträttens princip kan vara motiverade – men i mycket mindre omfattning än vad som är fallet i dagens demokratier.

Ludvig Beckman, *The frontiers of democracy. The right to vote and its limits*. New York och London: Palgrave Macmillan, 2009.

Framtidsfokus – håll utkik!

Institutet för Framtidsstudier arrangerar regelbundet större öppna seminarier, våra så kallade Framtidsfokus. Varje Framtidsfokus utgår från en viktig samhällsfråga och knyter an till aktuella forskningsresultat. Dessa välbesökta seminarier ger utrymme för frågor och diskussion, och kan ibland locka närmare 200 deltagare.

Hösten 2009 har vi i Stockholm och Malmö bland annat arrangerat:

- Bortom krisen. Har Europas sociala modell någon framtid?
- Politik för framtiden. Om behovet av långsiktighet
- Ny teknik, värderingsförändringar och globalisering. Hur påverkas kropp och sexualitet?

Håll utkik efter vårens Framtidsfokus på www.framtidsstudier.se!



Så mår framtidens vuxna i dag

Det senaste seklet har mycket hänt som på gott och ont påverkat barns och ungdomars hälsa. På många sätt mår vi bättre, på andra sätt skapar det svenska överflödet ohälsa. Detta uppmärksammas i skriften *Steget före – forskare om hur framtidens vuxna mår i dag* som ingår i Vetenskapsrådets POP-serie.

Hur kan samhället bromsa överviktsepidemin? Hur ska skolan göra för att motverka mobbning? Hur undviker vi att ungdomar hamnar i missbruk? Här finns också ett avsnitt som berör ungas sexvanor.

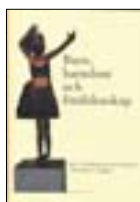
Skriften ger en lättförståelig bild av hur barn och

ungdomar i Sverige mår i dag, med fokus på hur vi kan ligga steget före och motverka ohälsa i framtiden. Texterna är författade med hjälp av forskare inom psykologi, folkhälsovetenskap, medicin, pedagogik och sociologi.

Skriften kan beställas via vr@cm.se.



Mamma, pappa, barn



Boken *Barn, barndom och föräldraskap* handlar om några av samhällets viktigaste framtidsfrågor. Tjugoen forskare skriver om olika aspekter på barndom och föräldraskap – hur gränserna för vad som är ett barn drags historiskt; betydelsen av barns insatser och arbete; barns ställning som medborgare; hur verkliga och fiktiva människor förhandlar om positioner i familjens, förskolans och skolans vardag; synen på föräldraskap och hur föräldrar ser på barns uppfostran och behov.

Ingrid Söderlind m.fl., red., *Barn, barndom och föräldraskap*. Stockholm: Carlsson, 2009.

Joakim Palme huvudtalare vid EU-konferens

Joakim Palme, VD för Institutet för Framtidsstudier, höll huvudanförandet vid den åttonde Europeiska rundabordskonferensen om fattigdom och socialt utanförskap, i Stockholm den 15–16 oktober. Videoupptagning och skriftligt underlag kan laddas ner från www.framtidsstudier.se.

Framtidens socialpolitik

Sveriges pågående ordförandeskap i EU har gett Institutet för Framtidsstudier anledning ge ut två forskningsrapporter: *European social models, protection and inclusion* och *What future for social investment?*

I den första kartläggs medlemsländernas socialförsäkringssystem från ett komparativt perspektiv. Resultaten presenterades på en högnivåkonferens om utanförskap i Stockholm den 26–27 oktober, anordnad av arbetsmarknadsdepartementet.



Den andra rapporten belyser sociala investeringar som strategi för att möta framtida utmaningar inom EU. Den presenterades på konferensen "Sustainable work – a challenge in times of economic crisis" den 27–28 oktober i Stockholm,



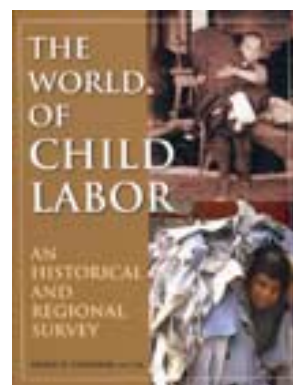
i regi av Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap (FAS).

Rapporterna kan laddas ner gratis som pdf på www.framtidsstudier.se. Tryckta rapporter för 100 kronor kan beställas på order@framtidsstudier.se

Vad tycker du?

Med din hjälp kan vi göra *Framtider* ännu bättre! Så hör gärna av dig till redaktionen med ris, ros och kommentarer på tidningens innehåll.

Du når oss enklast på: info@framtidsstudier.se.



domsupplevelser innebär oerhört olika känslomässiga och livsavgörande erfarenheter, beroende på var i världen vår uppväxt äger rum.

Med sina skickliga och verklighetsförankrade analyser ger encyklopedin mycket värdefulla nya insikter om ett fenomen som återspeglar flera andra samhällsproblem och etiska problem. Boken kommer utan tvekan att användas i många forsknings- och undervisningssammanhang.

The world of child labor: An historical and regional survey, ed. by Hugh D. Hindman. New York, London: M.E. Sharpe, 2009.

Hälsan i världen

Hans Rosling, professor i internationell hälsa vid Karolinska Institutet, vänder upp och ned på begreppen genom att se positivt på hälsoutvecklingen i världen – och genom sin förmåga att presentera statistik på ett spännande sätt. Roslings forskning och prognoser kretsar kring hur fattig-

domsrelaterade sjukdomar ökar och minskar, hur de rör sig över länder och kontinenter samt hur hälsotillståndet i världen kommer att utvecklas.

Se en föreläsning och följ trenderna på:

<http://www.gapminder.org>

Missa inte heller nästa nummer av *Framtider* som har temat fattigdom.

Barn som arbetskraft

Ingrid Söderlind och Kristina Engwall vid Institutet för Framtidsstudier deltar – med texten "Child work and child labor in Sweden today" – i den högtintressanta encyklopedin *The world of child labor*.

Boken innehåller historiska och globala analyser av barnarbete som sociologiskt och ekonomiskt fenomen. Läsaren introduceras dessutom i en metodologisk problematik som rör komplexiteten med mätning av barnarbete. 188 forskare från en rad länder bidrar med texter om varierande former av barnarbete i olika delar av världen – och dess konsekvenser.

Forskarna medvetandegör oss även om att barn-



Begreppet postmodernism slog igenom för tre decennier sedan och har påverkat forskningen, kultur- och samhällsdebatten sedan dess. Postmoderna teoretiker har ifrågasatt de ”stora berättelserna” om västerlandets framgångssaga men också den konventionella framstegstanken. Vad finns kvar om de optimistiska framtidsbilder vi länge levde med har gått förlorade? Den frågan diskuterar idéhistorikern Anders Burman.

På spaning efter den framtid som flytt

Det är nu trettio år sedan den franske filosofen Jean-François Lyotard gav ut *La condition postmoderne. Rapport sur le savoir* (Det postmoderna tillståndet. Rapport om kunskapen). Den av delstatsregeringen i Quebec beställda studien väckte på sin tid stor uppmärksamhet, i synnerhet efter publiceringen av den engelska översättningen 1984, med ett långt förord av litteraturteoretikern Fredric Jameson. Utan tvekan är det en av det senaste halvseklets mest diskuterade fackböcker.

I höst har den också kommit ut i svensk översättning; hela boken finns tryckt i det senaste numret av den ambitiösa göteborgska tidskriften *Psykoanalytisk Tid/Skrift* (nr 28–29, 2009).

En hel del i denna moderna klassiker är dunkelt och vissa resonemang ter sig onekligen föråldrade. Men man kan inte komma ifrån att den samtidsdiagnos som Lyotard presenterar inte bara är suggestiv utan till vissa delar också övertygande. Som undertiteln anger handlar det om kunskap, närmare bestämt vad som händer med kunskapen i det nya informationssamhälle som vid den här tiden höll på att växa fram och som sedan dess har blivit en påtaglig realitet i hela västvärlden. Med stöd av studier inom en mängd discipliner, från filosofi och sociologi till cybernetik och informatik, tecknar Lyotard bilden av en postmodern kultur i ett postindustriellt samhälle där kunskaper har kommersialiserats och blivit den huvudsakliga produktionskraften.

Denna utveckling har enligt den franske tänkaren lett till en kris för det som han kallar de stora

berättelserna, som kan förstås som en sorts övergripande historiefilosofiska narrativer som ger mening åt enskilda händelser och som inte minst vetenskapen av tradition använt sig av för att legitimera sig själv.

Två typiska stora berättelser är den franska upplysningsberättelsen, enligt vilken mänskligheten ständigt utvecklas mot högre grader av frihetlighet, och den tyska spekulativa berättelsen som snarare fokuserar på andens (Hegel) eller arbetarklassens (Marx) utvecklingsgång genom historien. Lyotards poäng är att de stora berättelserna i det postmoderna tillståndet har förlorat sin trovärdighet och legitimerande kraft. För vetenskapernas del innebär det att det inte längre finns något övergripande och gemensamt språk, utan att varje disciplin följer sina egna språkliga spelregler som inte utan vidare kan översättas till andra vetenskaper.

Lyotard noterar också att det ”som bekant” är ”oförsiktigt att hysa överdriven tilltro till futurologi”. I själva verket går uppgörelsen med de stora berättelserna hand i hand med ett kritiskt ifrågasättande av inte bara forskningen om framtiden utan också av framstegstanken som sådan. Tre decennier efter publiceringen av *La condition postmoderne* står det klart att det som har gått förlorat är själva framtiden, eller i varje fall de optimistiska bilder av framtiden som de båda stora berättelserna pekade hän mot – nämligen världsomspännande fred och en fri, förnuftig mänsklighet.

Anders Burman är
högskolelektor vid
institutionen för
kultur och kommuni-
kation, Södertörns
högskola.



FOTO: ANG IMAGES-SCANPIX

Det finns ingen anledning att i dag sörja borttynandet av dessa eller andra naiva drömmar om ett kommande lyckorike. Däremot är det bekymmersamt att visionen om ett radikalt annorlunda samhälle – präglad av genuin demokrati, jämlikhet, jämställdhet och rättvisa – numera så gott som helt lyser med sin frånvaro. När framtiden kommer på tal är det oftast i dystopiska sammanhang, framför allt rörande klimatförändringarna och miljöhoten, och många av dagens unga människor tycks inte ha någon framtidstro över huvud taget.

Att vinna framtiden åter – så kan man med den amerikanska samhällsteoretikern Wendy Brown formulera en av vår tids mest angelägna politiska uppgifter. När framtidsvisioner fungerar som bäst kan de vidga horisonterna, göra det möjligt att se alternativ och ge kraft åt viljan att ändra på rådande förhållanden.

Men om sådana visioner om det annorlunda ska vara trovärdiga, behöver de utgå från det som är och vara förankrade i det som varit. Det kommande hör ihop med det förgångna, och på ett plan är det berättelserna som förenar.

Utan att falla tillbaka på vare sig stora berättelser av det slag Lyotard avfärdar eller någon form av pseudovetenskaplig futurologi gäller det således att återaktualisera framtiden med hjälp av nutidshistoriska betraktelser med utopiska, visionära inslag. Nutidshistoria ska då uppfattas som ett sätt att med hjälp av berättelser om det förgångna ta sig an olika samtida akuta problem

och frågeställningar, vilket i sin tur underlättar för en kritisk reflektion och diskussion om vilket samhälle vi skulle vilja leva i.

Det faktum att de storslagna utopiernas tid är förbi betyder alltså inte att det saknas ett behov av ett utopiskt laddat tänkande. Och lika litet innebär den befogade misstänksamheten gentemot stora berättelser att berättelsen som sådan har blivit irrelevant. I försöken att begripliggöra samtiden, men också för att legitimera eller utmana den rådande ordningen, har berättelser alltid haft en viktig funktion att fylla, och så är det ännu i dag. Men långt ifrån alla är rimliga och övertygande – och vissa är direkt felaktiga. Inte minst i media florerar det mängder av förenklade berättelser om allt från civilisationernas påstådda kamp och ”kriget mot terrorismen” till den så kallade marknadens obönhörliga – om än till synes oförståeliga – logik.

Även om just denna typ av berättelser kritiskt måste särskådas finns det andra berättelser att låta sig inspireras och vägledas av. Man kan här tänka på Michel Foucaults maktstudier, Manuel Castells stora verk om informationsåldern eller Wendy Browns analyser av begränsningarna och möjligheterna för ett radikalt politiskt tänkande i vår tids postrevolutionära samhälle. Genom att ta sin utgångspunkt i en aktuell fråga lyckas dessa författare på olika sätt begripliggöra centrala aspekter av dagens sociala, politiska och kulturella liv.

Tveklöst kan en sådan fördjupad förståelse av oss själva och det samhälle i vilket vi lever också bidra till återvinnandet av den framtid som flytt. ■



Soppkök i östra Berlin 2009 där ett varmt mål mat kostar 2,28 euro.

Fattigdom – tema för Framtider nr 1/2010

År 2010 har utsetts till det Europeiska året för bekämpning av fattigdom och social utestängning. Inom EU kommer detta att stå högt på dagordningen.

Kommer man att lyckas? Årets första nummer av *Framtider* har fattigdom som tema.

Ur innehållet:

- * Vad är fattigdom och kan den utrotas?
- * Fattigdom i ett europeiskt perspektiv
- * Ett konsumtionsperspektiv på fattigdom
- * Fattigdom i utvecklingsländerna
- * Fattigdom och kriminalitet
- * Mikrolån – en effektiv väg ut ur fattigdom?

Numret finns hos våra prenumeranter den 5 mars.

Tack för att du läser *Framtider* Det är nu dags att förnya prenumerationen för 2010!

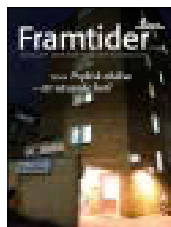
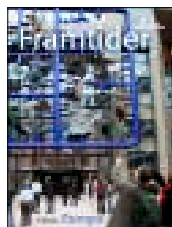
Framtider har ny formgivning och nya inslag. Men även i fortsättningen ska vi göra temanummer med aktuella och framtidsinriktade artiklar. Vi låter forskare och andra experter skriva populärvetenskapligt om vår tids väsentliga samhällsfrågor.

Passa på att betala in prenumerationsavgiften redan nu, så du inte missar något nummer! Avgiften är endast 100 kr för fyra nummer (varav moms 5,66 kr) för år 2010.

Så här kan du anmäla din prenumeration:

- Sätt in 100 kronor på plusgiro 70 16 33-0. Glöm inte att skriva namn och adress, samt prenumerationsnummer (gäller tidigare prenumeranter). Ange: "Framtider 2010"
- Beställ via vår hemsida www.framtidsstudier.se
- Beställ via nedanstående talong

Vi ser fram emot att höra av dig!



Ja tack!

Jag vill prenumerera på tidskriften *Framtider* för 100 kr/år

Namn

Adress

Postnummer Postadress

Prenumerationsnummer (gäller tidigare prenumeranter)

Frankeras ej.
Mottagaren
betalar portot.

Institutet för
Framtidsstudier
SVARSPOST
110 517 800
110 01 Stockholm